

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA

Aneta RUPEIKAITĖ

Viešojo administravimo studijų programos studentas

VALSTYBĖS TARNAUTOJO PROFESINĖS VERTYBĖS
NORMATYVINIU POŽIŪRIU

Bakalauro baigiamasis darbas

Šiauliai, 2013

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
VIEŠOJO ADMINISTRAVIMO KATEDRA**

Aneta RUPEIKAITĖ

**VALSTYBĖS TARNAUTOJO PROFESINĖS VERTYBĖS
NORMATYVINIU POŽIŪRIU**

Bakalauro baigiamasis darbas
Socialiniai mokslai, Viešasis administravimas (03S2)

Darbo vadovė:

lekt. Rita Toleikienė

Teigiu, kad bakalauro studijų baigiamasis darbas, kurį teikiu viešojo administravimo studijų programos bakalauro kvalifikaciniam laipsniui įgyti yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Rupeikaitė, A. (2013). Valstybės tarnautojo profesinės vertybės normatyviniu požiūriu: universitetinių pagrindinių studijų Viešojo administravimo programos baigiamasis darbas / baigiamojo darbo vadovė lekt. R. Toleikienė. Šiaulių universitetas, Viešojo administravimo katedra, 66 p. (70 p.)

SANTRAUKA

Bakalauro baigiamajame darbe analizuojamos viešojo administravimo profesinės vertybės normatyviniu požiūriu. Analizuojami moksliniai šaltiniai viešojo sektoriaus modernizacijos aspektais ir jų įtaka valstybės tarnautojo profesinių vertybių kaitai. Aptariamas valstybės tarnautojų profesinių vertybių reglamentavimas teisės aktuose, etikos/ elgesio kodeksuose. Analizuojamos vertybių ugdymo ir priežiūros sistemos.

Empirinėje bakalauro baigiamojoje darbo dalyje kontent turinio analizės būdu, pagal teorinėje darbo dalyje išskirtas profesines vertybes nagrinėjamos Lietuvos Respublikos valstybės tarnautojų profesinės vertybės normatyviniu požiūriu, analizuojami teisės aktai/dokumentai valstybinio ir vietos savivaldos lygmeniu pateikiantys informaciją apie valstybės tarnautojų profesinės vertybes. Detaliai analizuojamos LR valstybės tarnautojų įstatymuose įtvirtintos profesinės vertybės, jų kaita normatyviniu požiūriu.

Rupeikaitė, A. (2013). Civil Servant professional values from a regulatory perspective: an academic major study of public administration program final bachelor thesis / thesis director lect. R. Toleikienė. University, Department of Public Administration, 66 p. (70 p.)

SUMMARY

Bachelor thesis analyzes the public administration professional values from a regulatory perspective. Scientific analysis of sources of public sector modernization aspects and their impact on civil servant professional values change. The relevant civil servants professional values in legislation, ethics / codes of conduct. The systems of development and care of a professional values is explored.

The empirical part is based on the content analysis method and the theoretical part of the work highlights the professional values of the Republic of Lithuania considering civil servants professional values from a regulatory perspective. The analysis of legal instruments / documents of state and local self-government, provides information about the civil servants professional values. The precise and detailed analysis of the professional values established in the statutes of civil servant of the Republic of Lithuania is provided as well as its development from a regulatory perspective

TURINYS

IVADAS	8
1. VALSTYBĖS TARNAUTOJO PROFESINĖS VERTYBĖS NORMATYVINIU POŽIURIU: TEORINIS ASPEKTAS	10
1.1. Valstybės tarnautojų profesinių vertybių kaita modernizuojant viešąjį sektorių.....	10
1.2. Vertybių samprata ir klasifikacijos viešajame administravime	15
1.3. Valstybės tarnautojo profesinės etikos vertybės ir pagrindiniai elgesio principai.....	18
1.4. Valstybės tarnautojo profesinių vertybių reglamentavimas ir priežiūros priemonių sistema....	24
1.4.1. Valstybės tarnautojų profesines vertybes reglamentuojantys etikos/elgesio kodeksai ir kiti teisės aktai.....	24
1.4.2. Valstybės tarnautojų profesinių vertybių priežiūrą vykdančios institucijos	29
1.4.3. Valstybės tarnautojų etinis švietimas profesinių vertybių ugdymo procese.....	31
2. VALSTYBĖS TARNAUTOJO PROFESINIŲ VERTYBIŲ NORMATYVINIU POŽIŪRIU TYRIMAS.....	33
2.1. Tyrimo metodologinis pagrindimas	33
2.2. Teisės dokumentų reglamentuojančių valstybės tarnautojo profesines vertybės analizė	35
2.3. Teisės aktuose identifikuotų profesinių vertybių tarnavimo visuomenės interesui ir politinio neutralumo analizė.....	37
2.4. Teisės aktuose identifikuotų profesinių vertybių teisingumas, garbingumas, sąžiningumas, atsakingumas ir atskaitomumas analizė	42
2.5. Teisės aktuose identifikuotų profesinių vertybių nešališkumo, nesavanaudiškumo, profesinio lojalumo, viešumo ir skaidrumo analizė.....	46
2.6. Teisės aktuose identifikuotų profesinių vertybių bendradarbiavimo, efektyvumo, ekonomiškumo analizė.....	52
2.7. Tyrimo rezultatų palyginimas su 1995-2007 m. teisės aktų analizės išvadomis.....	56
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	58
LITERATŪRA	61

LENTELĖS

1 lentelė. Pagrindinės viešojo administravimo modelių charakteristikos.....	11
2 lentelė. Pagrindinės tradicinės ir naujosios vertybės viešajame administravime.....	13
3 lentelė. Viešojo administravimo vertybių klasifikacijos.....	16
4 lentelė. Profesinės etikos sampratos.....	17
5 lentelė. Valstybės tarnautojų profesinių vertybių grupės.....	18
6 lentelė. Etikos kodeksų pateiktys.....	26
7 lentelė. Etikos ir elgesio kodeksų skirtumai pagal W. Bruce (1996).....	26
8 lentelė. Institucijų funkcijos atliekančios valstybės tarnautojų profesinių vertybių priežiūrą.....	28
9 lentelė. Etinio mokymo priežastys.....	31
10 lentelė. Tyrimui atrinktų teisės aktų klasifikacija skirstant laikotarpiais.....	32
11 lentelė. Teisės aktų, reglamentuojančių valstybės tarnautojo profesines vertybes paskirstymas pagal lygmenis.....	33
12 lentelė. Tradicinių ir naujųjų valstybės tarnautojo profesinių vertybių teisės aktuose pasireiškimo dažnumas.....	34
13 lentelė. Teisės aktuose pateikiamų profesinių vertybių dažnumas valstybės ir savivaldos lygmenyje.....	35
14 lentelė. Profesinė vertybė – „tarnavimas visuomenės interesui“.....	36
15 lentelė. Valstybės tarnautojų įstatymai, draudžiantys interesų konfliktą.....	39
16 lentelė. Principai, kuriais turėtų remtis interesų konfliktą draudžiantis įstatymas.....	40
17 lentelė. Profesinė vertybė – „politinis neutralumas“.....	41
18 lentelė. Profesinė vertybė – „teisingumas“.....	42
19 lentelė. Profesinės vertybės – „atsakomybė“ ir „atskaitomybė“.....	43
20 lentelė. Profesinės vertybės – „garbingumas“ ir „sąžiningumas“.....	45
21 lentelė. Profesinės vertybės – „nešališkumas“.....	46
22 lentelė. Profesinė vertybė – „nesavanaudiškumas“.....	48
23 lentelė. Profesinė vertybė – „profesinis lojalumas“ ir „pavyzdingumas“.....	49
24 lentelė. Profesinės vertybės – „viešumas“ ir „skaidrumas“.....	50
25 lentelė. Profesinė vertybė – „bendradarbiavimas“.....	51
26 lentelė. Profesinės vertybės – „efektyvumas ir ekonomiškumas“.....	52

PAVEIKSLAI

1 pav. NVV teoriniai aspektai.....	9
2 pav. Vertybių kaitos modeliai.....	11
3 pav. Valstybės tarnautojo asmeninės ir profesinės vertybės.....	19
4 pav. Svarbiausios valstybės tarnautojų profesinės vertybės.....	20
5 pav. Pagrindiniai valstybės tarnautojų teisės aktai, reglamentuojantys su etika susijusią veiklą.....	24

PRIEDAI

1 priedas. Asmeninės ir profesinės valstybės tarnautojo vertybės.....	65
2 priedas. 1992 – 2015 m. teisės aktų/dokumentų analizės rezultatai.....	66
3 priedas. Tyrime naudotų teisės aktų/dokumentų sąrašas.....	67

IVADAS

Temos aktualumas. Nuolat kintanti socialinė, ekonominė ir politinė aplinka valstybės tarnautojams iškelia vis naujus uždavinius. Augant privataus ir viešojo sektoriaus sąveikai, keičiasi ir valstybės tarnautojų veiklos metodai. Verslumo kultūra, privatizavimas meta iššūkį valstybės tarnautojų etikai, keičiasi viešojo administravimo tarnautojų vertybės, principai. Teisingumas, rezultatyvumas, nešališkumas, atskaitomybė – tai vertybės, kurios tradiciškai daugelyje valstybių buvo siejamos su valstybės tarnyba. Modernizuojant viešąjį sektorių, valdžia iš privataus sektoriaus perima veiklas (sutartis, partnerystę ir kt.) ir rinkos vertybes (ekonomiškumą, efektyvumą ir kt.). Efektyviau, rezultatyviau dirbanti ir kartu mažiau kainuojanti valdžia yra daugelio visuomenių tikslas. Nauji laikotarpio reikalavimai ir iššūkiai keičia vertybių reglamentavimo teisės aktuose/dokumentuose aspektus. Profesinės vertybės – tai ilgalaikis tikėjimas, jungiantis organizacijos narius bendrai veiklai ir tikslo siekimui. Kiekvienas organizacijos narys jas turėtų suvokti, joms pritarti, jomis vadovautis, nes vieningas tų pačių vertybių pripažinimas daro valstybės tarnautojų veiklą efektyvią ir veiksmingą. Galima teigti, kad kaip niekada anksčiau svarbu kalbėti apie valstybės tarnautojo profesines vertybes, nes kai viešojoje erdvėje nebelieka vietos vertybėms, idėjoms ir jų sklaidai, įsigali visų nepasitenkinimas visais (Adamkus, 2007).

Valstybės tarnautojų profesines vertybių aspektus nagrinėja Lietuvos ir užsienio autoriai. M. Van Wart (2002), M. Guy (1991), K. Denhardt (1991), H. Kass (1993); E. Herring (1992); Frederickson (1990), C. Lewis (1991), T. Cooper (1990) taip pat lietuvių autoriai: N. Vasiljevienė (2006) gilinasi į profesinės etikos problematiką; A. Laurinavičius (2001) daugiau dėmesio skiria teisėsaugos pareigūnų etikai; J. Palidauskaitė (2012) skiria dėmesį viešojo administravimo etikai.

Tyrimo problema. Remiantis mokslininkais R. Alekniene (2005), K. Masiuliu (2007), J. Palidauskaite (2008), V. Staponienė (2004), teigiama, jog įsitvirtinusios biurokratinės vertybės tampa esmine problema modernizuojant Lietuvos viešojo sektoriaus veiklą, todėl turi būti keistinos naujomis rinkos vertybėmis, atitinkančiomis viešojo administravimo plėtojamos teorijos pobūrinčius normatyvinius modelius. Atsižvelgiant į viešajame administravime pastebimus pokyčius bandant perimti privataus sektoriaus veiklos metodus, kartu iškyla ir vertybių susidūrimo, suderinamumo, perėmimo klausimai. Vykstantys pokyčiai viešajame administravime (decentralizacija, debiurokratizacija, rinkos mechanizmų diegimas, didesnis dėmesys paslaugoms, funkcijų persiskirstymas ir veiklos prioritetų pasikeitimas) įtakoja profesinių vertybių kaitą.

Tyrimo praktinis reikšmingumas – atlikta mokslinės literatūros analizė, tyrimo rezultatai bei rekomendacijos bus praktiškai reikšmingi visiems besidominties valstybės tarnautojų profesinėmis vertybėmis bei jų kaitos aspektais viešojo sektoriaus modernizacijos procese. Taip pat

bakalauro darbas bus pateikiamas tiriamosios vietos savivaldos valdžios atstovams, taigi savivaldybės atstovai turės galimybę atkreipti dėmesį į profesinių vertybių normatyvinius aspektus.

Tyrimo objektas – Valstybės tarnautojų profesinės vertybės normatyviniu požiūriu.

Tyrimo tikslas - atlikti dokumentų/ įstatymų analizę siekiant iširti valstybės tarnautojų profesinių vertybių kaitą normatyviniu požiūriu.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išsiaiškinti teorinius viešojo administravimo modernizacijos aspektus ir jų įtaką valstybės tarnautojo profesinių vertybių kaitai.
2. Atlikti mokslinės literatūros analizę temomis: vertybių sampratos ir klasifikacijos viešajame administravime; valstybės tarnautojo profesinės vertybės ir pagrindiniai elgesio principai; valstybės tarnautojų profesines vertybes reglamentuojantys teisės aktai ir etikos/elgesio kodeksai; valstybės tarnautojų profesinių vertybių priežiūrą vykdančios institucijos; valstybės tarnautojų etinis švietimas profesinių vertybių ugdymo procese.
3. Atlikti teisinių dokumentų turinio (content) analizę tiriant valstybės tarnautojų profesinių vertybių kaitą normatyviniu požiūriu.
4. Pateikti tyrimo duomenų išvadas ir rekomendacijas.

Tyrimo hipotezė. Teisės aktuose pateikiami faktai neakcentuoja naujų profesinių vertybių laikymąsi valstybės tarnautojų veikloje.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros analizė, teisinių dokumentų turinio kontent analizė.

1. VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ PROFESINĖS VERTYBĖS NORMATYVINIU POŽIURIU: TEORINIS ASPEKTAS

1.1. Valstybės tarnautojų profesinių vertybių kaita modernizuojant viešąjį sektorių

Viešojo sektoriaus modernizavimas yra vienas iš žymiausių paskutinių dešimtmečių socialinių fenomenų, tapusių mokslininkų ir praktikų diskusijų objektu. Šiame bakalauro poskyriuje, remiantis užsienio ir Lietuvos viešojo administravimo tyrinėtojų darbais, analizuojamas viešojo sektoriaus modernizavimas ir jo įtaka valstybės tarnautojo profesinių vertybių kaitai.

A. Guogis ir D. Gudelis (2003, p. 64) remdamiesi užsienio šalių mokslininkais teigia, kad viešojo sektoriaus modernizacijos ištakomis yra laikoma viešojo pasirinkimo teorija ir „*menedžerizmas*“, kurios kartu sudaro naująją viešąją vadybą (*angl. New Public Management*) (toliau – NVV). Nors egzistuoja daugybė bandymų apibrėžti NVV teoriją, kartais įvardijant kaip naują paradigmą, tačiau NVV sąvoka ir turinys tebėra migloti.

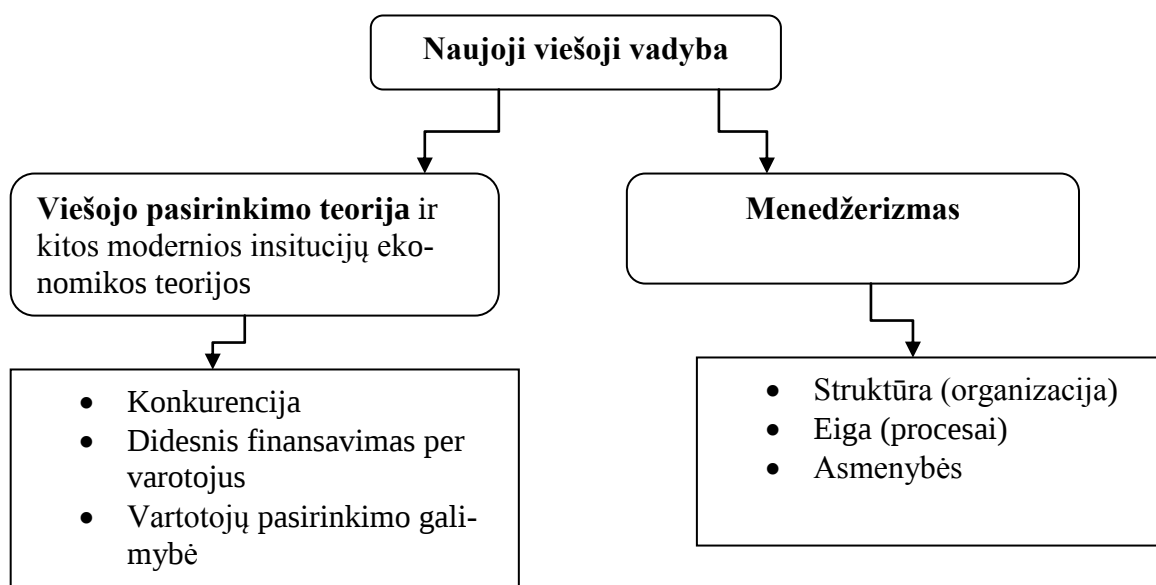
NVV paradigmos plėtrai didelį poveikį padarė šie mokslininkai Ch. Pollitt, G. Bouckaert (2003); J. Denhardt (2007); D. Osborne ir T. Geabler (1992). Šie autoriai į naująją viešąją vadybą pažiūrėjo iš įvairių pozicijų, pateikė nemažai naujosios viešosios vadybos apibrėžimų, tačiau vienas iš aiškiausių šio mokslo apibūdinimų gali būti toks: *naujoji viešoji vadyba - tai viešojo administravimo paradigma, kurioje orientuojamasi į dviejų sektorių - privataus ir viešojo bendradarbiavimą*. Bendradarbiavimas suprantamas kaip efektyvesnis paslaugų teikimas piliečiams, perimant privataus sektoriaus patirtį. Ši geroji patirtis turėtų būti įgyvendinama per šiuos principus:

- ✓ Vadybininkų lankstumas, apimant nacionalinės ir globalinės aplinkos pokyčius;
- ✓ Įgaliojimas vykdyti efektyvesnę verslininkišką į rezultatus orientuotą vadybą, įskaitant ir nuostatą „prižiūrėti, o ne irkluoti“ (Osborne, Geabler, 1992, p. 46).
- ✓ Nauji atskaitomybės mechanizmai, sudarantys prielaidas inovacijomis ir teikiantys pirmenybę rezultatams, o ne procesams;
- ✓ Verslo principų taikymas viešuosiuose reikaluose, įskaitant ir sutartimis grindžiamą funkcijų perdavimą išorinėms organizacijoms;
- ✓ Profesinės etikos viešajame sektoriuje skatinimas;
- ✓ Vadyba siekiant rezultatų ir finansavimas atsižvelgiantį tuos rezultatus (Raipa, 2007, p. 18).

Remiantis moksliniais šaltiniais galima teigti, kad šie principai yra laikomi klasikineis, siekiant apibūdinti šį „naują išradimą“. Taigi esmė „atnaujinant“ viešąjį valdymą yra gebėti reaguoti į greitai kintančias aplinkos sąlygas diegiant naujoves, išnaudojant verslo energiją ir diegiant

konkurenciją tarp valstybinių, privačių ir nevyriausybinų paslaugų tiekėjų, o žmogiškuosius ir kitus išteklius planuoti taip, kad atspindėtų pagrindinę organizacijos misiją, skatintų valstybės tarnautojų atskaitingumą bei atsakomybę už pasiektus rezultatus.

Viešojo administravimo tyrinėtojas A. Raipa (2011, p. 63) gilindamasis į NVV modelį, jį apibūdina kaip modernią definiciją, vartojama kaip vadybinė privačiame sektoriuje taikyta technika transformuojama į viešojo sektoriaus praktiką. Taigi galima teigti, kad NVV teorijos pagrindinė idėja, principas pereiti prie verslo sektoriaus praktikos bei rinkos sąlygomis grindžiamos patirties, modernizuojant administracines sistemos struktūras. Paveiksle pateikiami NVV teoriniai aspektai, siekiant geresio šio modelio reikšmės suvokimo (žr. 1 pav.)

1 pav. NVV teoriniai aspektai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Budaus, Gruning, 1998, iš Vienažindienė, Sakalas, p. 2.

Interpretuojant paveikslo duomenis, galima teigti, kad NVV yra viena iš antreprenerinio valdymo dalių. Teigiama, kad beveik kiekvienoje vyriausybėje, kurioje gerai išvystyta politinė sistema ir įtvirtinta aukšta administravimo kultūra, yra diegiamas šis NVV modelis.

Atliekant mokslinės literatūros analizę pastebėta, kad atsirado ir tokių, kurie kritikuoja naująją viešąją vadybą. Vienas pirmųjų NVV modelio kritikų, L. Terry (iš Patapas, Labenskytė, 2011, p. 592) teigė, jog naujoji viešoji vadyba yra net rimta grėsmė demokratijai. Šiai minčiai pritaria ir tokie garsūs užsienio mokslininkai L. Deleonas, R. Denhardtas, B. G. Peteris (iš Domarkas, 2007, p. 12 – 13). Lietuvoje vienas iš NVV modelio kritikų V. Smalskys (2010, p. 90) taip pat kritikuoja verslo kompanijų principų diegimą viešajame sektoriuje, teigdamas, kad reikia iš dalies atsisakyti verslo vadybos įtakos viešajam sektoriui ir pereiti prie piliečių dalyvavimo grįsto viešojo

administravimo.

Analizuojant šiuolaikinio viešojo valdymo modernizavimo klausimą reikia paminėti, kad kritikos susilaukęs NVV modelis kiek transformavosi, kartu kito ir pavadinimas - naujasis viešasis valdymas. Mokslinėje literatūroje *naujasis viešasis valdymas* apibrėžiamas, kaip viešojo administravimo modelis su šiek tiek kitose vietose sudėliotais akcentais, su platesniu piliečių dalyvavimu valdyme, korupcijos apribojimu, policentrinės demokratijos, skaidrumo, atsakomybės ir kitų moralinių – etinių savybių išskėlimu, geru tarpinstituciniu bendradarbiavimu (Guogis, 2010, p. 45). Akivaizdu, kad šiame valdyme stengiamasi įtraukti piliečius į viešojo sektoriaus valdymo procedūras, siekiant pagerinti socialinius ryšius ir visą valstybės tarnybą.

Išanalizavus mokslinę literatūrą, galima teigti, kad pagrindiniai viešojo administravimo modernizacijos modeliai atspindi skirtingus viešojo valdymo metodus. Lentelėje pateikiama šių viešojo administravimo modelių pagrindinius bruožus, kartu įtraukiant šiuolaikinės biurokratijos, dar vadinamos „idealios biurokratijos“ teorijos kūrėjo, vokiečių sociologo, ekonomisto Max'o Weber'io (1864 – 1920) modelį (žr. 1 lent.)

1 lentelė

Pagrindinės viešojo administravimo modelių charakteristikos

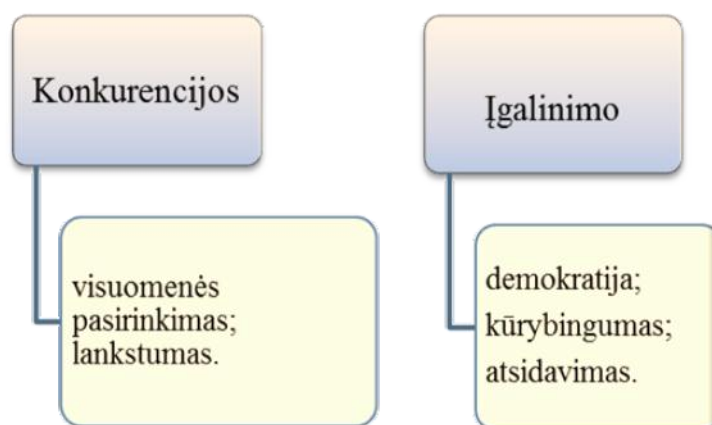
Kriterijai	Tradicionis (vėberiškas) viešasis administravimas	Naujoji viešoji vadyba	Naujasis viešasis valdymas
<i>Piliečių ir valstybės santykiai</i>	<i>Paklusnumas</i>	<i>Teisių suteikimas</i>	<i>Įgaliojimas</i>
<i>Aukštesniųjų pareigūnų atskaitomybė</i>	<i>Politikams</i>	<i>Vartotojams</i>	<i>Piliečiams ir socialiniams partneriams</i>
<i>Nukreipintys principai</i>	<i>Taisyklių ir reglamentų laikymasis</i>	<i>Produktyvumas ir rezultatai</i>	<i>Atskaitomybė, skaidrumas ir dalyvavimas</i>
<i>Sėkmės kriterijai</i>	<i>Išėiga</i>	<i>Išėiga</i>	<i>Procesas</i>
<i>Pagrindiniai požymiai</i>	<i>Bešališkumas</i>	<i>Profesionalumas</i>	<i>Atsakingumas</i>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Domarku, Juknevičiene, 2007, p. 27.

Iš lentelėje pateiktų duomenų, galima teigti, kad šiandien viešajame sektoriuje vyraujantis biurokratinis valdymas siejasi su nelankstumu, griežtu reglamentavimu. Nelankstumas dažniausiai pasireiškia sukuriant labiau formalizuotas taisyklių sistemas, skiriant mažiau pajėgumo inovacijoms ir daugiau – rutinai ir administravimui (Krupavičius, 2009, p. 14). Naujoji viešoji

vadyba formuluoja nedviprasmišką skirtumą tarp valstybinės biurokratijos ir rinkos organizacijos modelių. Verslo supratimo įgyvendinimas ir valdymo konkurencija stiprina idėją apie orientaciją į klientą. Ši idėja skatina vyriausybinių skaidrumą, atmesdama senąją biurokrtiją (Maguire, 1997). Rinkos tipo mechanizmo įdiegimas susijęs su naujomis formomis, tokiomis kaip sutarčių sudarymas, agentų atsiradimas, privatizavimas (Bilhim, Neves, 2005, p. 5). Naujosios viešosios vadybos modelis, kuris siekia ekonominio racionalizmo valstybinėse organizacijose, sukūrė naujus vertybių kompleksus (MacCarthaigh, 2008, p. 6). Taigi galima teigti, kad viešojo administravimo modelių kaita lėmė naujų viešojo sektoriaus vertybių atsiradimą.

Tam pritaria ir Raipa (2009, p. 24) kuris teigia, kad reformuojant viešąjį valdymą kokybiniai pokyčiai viešajame sektoriuje prasideda nuo naujai suvokiamų vertybių sistemos, jie įsitvirtina evoliucionuojant iš vienu valdymo formų į naujas, efektyvesnes veiklos formas. Išanalizavus mokslinę literatūrą, galima teigti, kad vertybių kaitą sąlygoja kintantis laikotarpis ir du naujai suformuluoti viešojo administravimo modelio (žr. 2 pav.).

2 pav. Vertybių kaitos modeliai

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Van Wart, 1998, p. 80-100.

Interpretuojant pateikto paveikslo duomenis, galima teigti, kad įgalinimo modelis akcentuoja demokratiją organizacijoje, darbuotojų kūrybingumą ir atsidavimą kur varomoji jėga - darbuotojas. Konkurencijos modelis akcentuoja visuomenės pasirinkimą ir darbo jėgos lankstumą, kuriame varomoji jėga – klientas. Taigi vertybių kaitos esmė viešajame sektoriuje siejasi su tuo, kad jame bandoma taikyti tuos pačius privataus verslo principus, manant, kad viešosios įstaigos taip pat turėtų perimti ir verslo vertybes.

Siekiant įtvirtinti rinkos vertybes valstybės tarnautojų veikoje būtina atsižvelgti į

demokratijos keliamus reikalavimus, neprarasti tarnavimo visuomenės interesams ir piliečių teisių dvasios, atsižvelgti į ilgalaikę veiklos perspektyvą. Mokslininkai Denhardt ir Grubss (2003, p. 5–9) teigia, kad tradiciškai viešasis ir privatus sektoriai skiriasi savo tikslu, struktūra, veiklos organizacija, principais ir kontekstu. Tačiau remiantis K. Kernaghan (2000, p. 91) modernesne nuostata, galima teigti, kad pati partnerystė yra nauja vertybė, judant link postbiurokratinės organizacijos, galinti skatinti tokias profesines vertybes, kaip komandinis darbas, inovacijos, efektyvumas.

Mokslinės literatūros analizė leidžia teigti, kad tradicinės vertybės, kuriomis remiasi biurokratinės organizacijos šiandien priverstos „įsileisti“ naujas profesines vertybes ir jomis remtis. Kaip teigia A. Minkevičius ir L. Židžiūnaitė (2011, p. 64) vertybių kaitos proceso metu vyksta vertybių susipynimas, nesuderinamumas, dažnas grįžimas prie tradicinių vertybių ir pan. Šiame kontekste, tarp tradicinių ir naujųjų profesinių vertybių atsiranda įtampa ar net kyla konfliktų. Šių konfliktų priežastis, kad Lietuvoje, kaip ir kitose pereinamojo laikotarpio šalyse vykstanti viešojo administravimo vertybių kaita (biurokratinių/demokratinių, tradicinių/naujosios viešosios vadybos, sovietinių/Europos standartų) nėra sklandžiai vykstantis procesas. Remiantis mokslininkų J. Palidauskaitės (2010, p. 121) ir R. Didžiulienės (2002, p. 63.) šaltiniais galima išskirti susistemintas tradicines ir rinkos vertybes (žr. 2 lent.)

2 lentelė

Pagrindinės tradicinės ir naujosios vertybės viešajame administravime

Tradicionis viešasis administravimas (tradicinės (demokratinės vertybės))	Naujoji viešojo vadyba (naujosios (rinkos)) vertybės
Tarnavimas visuomenės interesams	Efektyvumas
Nešališkumas	Rezultatyvumas
Objektyvumas ir stabilumas	Ekonomiškumas
Hierarchiniai įsipareigojimai (lojalumas) ir atskaitomybė	Sprendimų autonomija
Legalumas	Atskaitomybė už rezultatus
Ekspertizė	Iniciatyva bendradarbiavimas
Nesavanaudiškumas	Decentralizacija
Socialinė lygybė	Dėmesys darbuotojui
Teisingumas	Vystymas-mokymas-pripažinimas
Tiesos sakymas valdžiai	Kokybė, komandinis darbas
Nuopelnai	Inovacijos
Atsidavimas visuomenės pasitikėjimui.	Kūrybiškumas, išradingumas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Didžiulienė, 2002, p. 63.; Palidauskaite, 2010, p. 121.

Interpretuojant lentelės duomenis, galima teigti, kad matomas akivaizdus vertybių supriešinimas (rinkos ir demokratijos; bei iš pirmo žvilgsnio gana priešingos efektyvumo ir etiškumo dimensijas). Kyla klausimas ar suderinamos šios vertybės. Remiantis viešojo administravimo

autoritetais Cooper, H.G.Frederickson, J.Rohr (iš Palidauskaitės, 2008, p. 5) bandoma rasti atsakymą į šį klausimą. Galima teigti, kad naujosios (rinkos) vertybės savo esme nėra blogos, bet neapgalvotai perkeltos į viešąjį sektorių gali sukelti tam tikrų nesutarimų: sukompromituoti demokratiškos valdžios idėją; iškreipti valstybės tarnautojų kaip visuomenės patikėtinių misiją ir pan. Taigi akivaizdu, kad gebėjimas suderinti šias vertybes kelia aukštesnius reikalavimus valstybės tarnautojams.

Analizuojant šių vertybių suderinamumą, galima paminėti naujosios viešosios vadybos schemą - *3E koncepciją*, kuri reiškia ekonomiškumą, efektyvumą ir veiksmingumą. Bandant šią koncepciją integruoti į viešojo sektoriaus modelį, būtina atsižvelgti į tai, kad valstybės tarnautojo veikloje svarbus etinis veiklos aspektas. Remiantis V. Steponiene (2004, p.164-170) šią koncepciją galima transformuojant į 4E koncepciją, ją papildant etine dimensija. *4E koncepcijos* svarbumą lemia - visuomenės pasitikėjimo imperatyvas, globalizacijos procesai ir demokratijos teorija. Reikia pabrėžti, kad ši dimensija visuomet liks svarbiu veiklos orientyru, atsižvelgiant į šiuolaikinę informacinę visuomenę, pasižyminčią vartotojiška kultūra, kur atrodo nebelineka vietos profesinės etikos ir gero valdymo standartams.

Apibendrinant galima teigti, kad nors viešasis administravimas bei jo modeliai tobulėja, keičiasi požiūris į procesų atlikimą, tačiau tai nemažina esamų problemų. Valstybės tarnautojai nebėra tokie suvaržyti taisyklių bei procedūrų, jie įgavo didesnę veikimo laisvę, tačiau tai sukelia kitas problemas, kurios dažnai būna susijusios su valstybės tarnautojų vertybių kaitos aspektais. Svarbu, kad viešojo administravimo institucijos būtų pasirengusios priimti vertybinių pokyčių iššūkius, suvoktų, kad permainingos nėra pavojingos, kai yra vykdomos tikslingai ir yra valdomos. Jos turėtų numatyti, suplanuoti tikslingą tarnautojų vertybinio potencialo kaitą, organizuoti sistemingą inovacinę veiklą, taikyti tikslingas tarnautojų veiklos motyvavimo sistemas, sudaryti galimybes tarnautojų vertybiniam potencialui ugdyti.

1.2. Vertybių samprata ir klasifikacijos viešajame administravime

Per paskutinius dešimtmečius, praktika ir viešojo valdymo supratimas plėtojosi, „viešosios tarnybos vertybių“ sąvoka liko fundamentali visais vyriausybiniais ir valdymo aspektais. T. Jorgensen ir B. Bozeman (2007, p. 354) teigia, kad nėra jokios svarbesnės temos viešajame administravime už temą apie viešąsias vertybes. Atsižvelgiant į viešosios tarnybos prigimtį, yra sunku identifikuoti, kuris vertybių kompleksas yra tinkamas visuomeninėms organizacijoms, trukdo ir tai, jog trūksta tyrimų apie tai, kaip vertybės sėkmingai transformuojasi į veiksmus (MacCarthaigh, 2008, p. 4).

Tiek pasaulyje, tiek ir Lietuvoje vertybių tema sulaukia daugelio viešojo administravimo tyrinėtojų dėmesio. M. Rokeach (1973, p. 4) taip apibrėžia vertybės sąvokos svarbą socialiuose moks-

luose: „*Vertybių sąvoka daugiau nei bet kuri kita yra visų socialinių mokslų šerdinė sąvoka. Tai yra pagrindinis priklausomas kintamasis kultūros, visuomenės ir asmenybės tyrimuose ir pagrindinis priklausomas kintamasis socialinių nuostatų ir elgesio tyrimuose. Man sunku įsivaizduoti, kokią nors problemą, kuria galėtų domėtis socialiniai mokslininkai, ir kuri nebūtų glaudžiai susijusi su žmogiškosiomis vertybėmis*“. Taigi galima teigti, kad vertybės užima svarbią vietą viešojo administravimo sistemoje.

Analizuojant viešojo administravimo literatūrą pastebėta, kad užsienio šalių viešojo administravimo tyrinėtojus santykinai galima suskirstyti į dvi grupes. Vieni labiau domisi praktiniais ir rečiau gilinaisi į teorinius viešojo sektoriaus vertybių aspektus, o kiti ne tik domisi teoriniais klausimais, bet ir bando modeliuoti jų diegimui reikiamas priemones. Sociologinėje, filosofinėje, politologinėje, vadybos ir kitoje mokslinėje literatūroje vertybės analizuojamos įvairiais aspektais. Jos gali skirtis priklausomai nuo to, kokia prasmę joms suteikia individas, tačiau visas vienija jų reikšmė asmeniui. Kaip teigia mokslininkės J. Vveinhardt ir I. Nikaitė (2008 p.176) vertybės yra asmens, grupės, organizacijos mąstymo širdis.

Remiantis tradiciniu apibrėžimu, vertybę galima apibūdinti kaip specifiską mus supančio pasaulio objektų ir reikšmių charakteristiką, turinčią teigiamą reikšmę žmogui, kolektyvui, visuomenei (Talbot, 2003, p. 25). Viešojo administravimo autoritetas T.Cooper (1990, p.72-73, iš Palidauskaitės J. 2008) vertybes suvokia kaip viešojo administravimo sielą. Lietuvos socialinių mokslų daktarė J. Palidauskaitė (2008, p. 4) vertybes apibūdina kaip turėjimą, privalėjimą, net jeigu tas privalėjimas negali būti visiškai įgyvendinamas. Autorė teigia, kad vertybės būdamos bendrąja prasme idėjos, konkretesniu pavidalu iškyla žmogaus pasaulyje, profesijos, organizacijos ar visuomenės veiklos kontekste kaip idealai.

Vertybės dažniausiai atlieka vieną ar kelias kertines funkcijas (Katcher, 2003, p. 2):

- ❖ tampa kelrodžiu svarbiems sprendimams priimti;
- ❖ kuria nuoseklų ir pastovų požiūrį tarp darbuotojų;
- ❖ skiria organizaciją nuo jos konkurentų;
- ❖ pritraukia kvalifikuotus potencialius darbuotojus.

Remiantis mokslinė literatūra galima teigti, kad vertybės klasifikuojamos pagal skirtingus mokslininkų požiūrius. Anot B. Kuzmicko (2001, p. 23) vertybes galima suklasifikuoti bei nustatyti jų derinius ir orientacijas. Siekiant geriau suvokti vertybių vertinimą, tyrinėtojai jas klasifikuoja į atskiras grupes, pateikiant jų reikšmę, turinį, paskirtį ir pan. Taigi galima pateikti įvairių mokslininkų vertybių klasifikacijas.

Lietuvių autorė P. Jucevičienė (1996, iš Vveinhardt, Gulbovaitė, 1989, p. 167) pateikia vertybių klasifikaciją, tinkančią žmogaus darbui aptarti: *pasiekimas* – sugebėjimas atlikti didelius darbus savo gyvenime; *pagalba ir priklausymas kitiems* – būti susietam su kitais žmonėmis ir jiems pagelbėti; *sąžiningumas* – tiesos sakymas ir elgimasis taip, kaip atrodo teisinga; *dorumas* - buvimas bešališkam ir elgimasis taip, kaip visiems atrodo, jog yra dora. Kitas vakarų sociologas (1977, p. 226) atsižvelgdamas į vertybės normatyvinę prigimtį vertybes suskirstė į dvi šakas: 1) *sociocentrines bei egocentrines*; 2) *moralines bei kompetencines*. M. Rokeach vertybių klasifikacija dažnai remiasi Lietuvos autoriai.

Skirtingų autorių nuomonių gausa vertybių vertinimą daro sudėtingą. Viešojo administravimo literatūroje šalia vertybės sąvokos vartojami normų, principų, reikalavimų ir standartų terminai. Siekiant geriau suvokti viešojo administravimo vertybes, galima jas suskirstyti į atskiras grupes naudojant specifinės sąvokos: „*core values*“, „*key values*“, „*essential values*“ - pagrindinės vertybės; „*professional values*“ - profesinės vertybės; „*public interest values*“ - visuomenės intereso vertybės; „*legal values*“ - teisinės vertybės; „*individual values*“ - individualios vertybės; ir „*organizational values*“ - organizacinės vertybės (žr. 3 lent.)

3 lentelė

Viešojo administravimo vertybių klasifikacijos

<i>Profesinės</i>	<i>Biurokratinės</i>	<i>Demokratinės</i>	<i>Asmeninės</i>	<i>Organizacinės</i>	<i>Visuomenės intereso</i>
garbingumas	veiksmingumas	atsakomybė	principingumas	monopolija	viešosios politikos įgyvendinimas
geranoriškumas	efektyvumas	viešumas	asmens teisės	centralizacija	efektyvumas
pažado tesėjimas	lojalumas	tolerancija	teisingumas	stabilumas	neutralumas
teisingumas	atsiskaitomybė	bendradarbiavimas	geranoriškumas		rezultatyvumas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Palidauskaite, 2004, p. 34.

Interpretuojant lentelėje pateiktus duomenis, galima teigti, kad tokią vertybių klasifikaciją lėmė viešojo administravimo modelių kaita. Kai kurie autoriai (Bowman J., Pugh D.) vertybes grupuoja į demokratines ir biurokratinės (Palidauskaitė, 2004, p. 34), kiti (Van Wart M.) akcentuodami tradicinio ir naujojo viešojo administravimo vertybes, dar skiria individualias,

profesines, organizacines, teises ir visuomenės intereso vertybes. J. Rohr (1989, p. 59-95) apibūdina režimo vertybes, kurios remiasi įstatymais. Galima teigti, kad tokia vertybių klasifikacija nėra galutinė, ji gali būti tobulinama, papildoma.

Apibendrinant galima teigti, kad vertybių sąvoka daugiau nei bet kuri kita yra viešojo administravimo šerdinė sąvoka. Tai parodo jos svarbumą ir reikšmę viešajame gyvenime. Nors mokslininkai neturi vieningos nuomonės kokios turi būti pagrindinės vertybės ir kaip jas klasifikuoti, diskusijas dėl vertybių dirbtinumo, neaiškumo geriausiai iliustruoja amerikiečių viešojo administravimo tyrinėtojo D. C. Mendzelio (2003, p. 52) išsakyta mintis: „kad nėra sutarimo, kokios pagrindinės vertybės turėtų būti be bendro pobūdžio raginimų būti sąžiningam, nedaryti žalos ir neįsivelti į bėdą“. Taigi dažniausiai mokslininkų bandymai suskirstyti vertybes yra sąlyginiai ir dirbtiniai, naudojami kaip teorinės konstrukcijos, nes realiame gyvenime jos susipina.

1.3. Valstybės tarnautojo profesinės etikos vertybės ir pagrindiniai elgesio principai

Darbinei veiklai reguliuoti nepakanka universalių moralės normų. Elgesio taisyklės, kurioms privalo paklusti tam tikro profesinio vaidmens atlikėjas, pateikia profesinę etika. Profesinė etika išreiškia tam tikrą konkretų elgesio normų laikymąsi, kuriuo turi vadovautis tam tikro profesinio vaidmens atlikėjas (Pukienė, Stokaitė, p. 318). Pažinti profesinės etikos pagrindus ypač svarbu tiems, kuriems bendravimas su žmonėmis yra darbo veiklos pagrindas. Šiuo atveju valstybės tarnautojams tai ypač aktualu.

Profesinę etiką, kaip etiką plačiąja prasme, sunku įsprausti į baigtinėmis taisyklėmis, principais ir normomis apibrėžtus rėmus. Jos samprata nuolat kinta. Lentelėje pateikiama keletas profesinės etikos sampratų (žr. 4 lent.)

4 lentelė

Profesinės etikos sampratos

Autorius	Profesinės etikos apibrėžtis
Mozūraitė V. (2001).	Profesinė etika yra apibrėžiama kaip dorinio elgesio ir pareigų normų sistema, sutartinai priimta vienos profesijos atstovų. Jos tyrimų objektas - profesinės doros funkcionavimas visuomenėje, jos esmė, specifika, vaidmuo profesinėje veikloje ir kiti klausimai.
Pukienė R., Stokaitė I. (2005).	Profesinė etika formuojasi atsižvelgiant į profesijos tikslus, į tam tikras situacijas, kuriose gali atsidurti tam tikros profesijos žmonės.
Pruskus V. (2002).	Profesinė (funkcionaliai diferencijuota, vaidmeninė) etika išreiškia tam tikrą konkretų elgesio normų rinkinį ar elgesio kodeksą, kuriuo turi vadovautis tam tikro profesinio vaidmens atlikėjas, priimdamas sprendimus

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis, Pruskumi, 2002, p. 26; Pukiene, Stokaite, 2005, p. 63; Mozūraite, 2001, p. 29.

Pateiktoje lentelėje pastebėta, kad profesinės etikos pagrindinė socialinė funkcija – padėti sėkmingai išspręsti profesijos keliamus uždavinius bei kitas kylančias problemas susijusias su profesine morale, vertybėmis ir principais. Taipogi neatskiriama profesinės etikos dalis yra profesinės vertybės.

Mokslininkai kalbėdami apie profesines vertybes, retai pateikia jų apibrėžimą. Kai kurie autoriai suformulavo tokius profesinių vertybių apibrėžimus: *profesinės vertybės*, individualiai suvoktos ir todėl būdamos priešingos normoms – socialiai primestiems ir įtvirtintiems veiklos vertinimo matams – parodo tikruosius profesinės veiklos tikslus, ketinimus, planus ir formuoja standartus – įvykių, situacijų bei procesų, kuriais asmuo ar jų grupė seka, modelius, schemas bei numatomus veiksmų scenarijus (Tidikis, 2003, p. 179).

Kiti autoriai (Super, 1970; Chelcea, 1994) analizuodami profesines vertybes jas įvardija kaip *aksiologinės sistemos posistemę, kuri apima daugiau ar mažiau siekiamus profesinės veiklos ypatingus aspektus*. Taigi profesinės vertybės tai vertybių teorijos dalis, kuri pasireiškia profesinėje veikloje, kaip tos profesijos atstovų idealai, siekiamybė.

Analizuojant valstybės tarnautojų profesines vertybes, J. Palidauskaitė (2008, p. 4) skiria bendrąsias valstybės tarnautojų profesinės vertybės, kurios siejamos skirtingais aspektais (žr. 5 lent.).

5 lentelė

Valstybės tarnautojų profesinių vertybių grupės

Vertybių grupė	Profesinės vertybės
sietinos su valstybės tarnautojų vaidmeniu politiniame gyvenime	tarnavimas visuomenės interesui, politinis neutralumas
su demokratijos idealais	atsakomybė, atskaitomybė, teisingumo įgyvendinimas
su profesine veikla	kompetencija, nešališkumas, atvirumas, skaidrumas, nesavanaudiškumas
artimesnės vadybinės kategorijoms	efektyvumas, rezultatyvumas
bendražmogiškosios dorovės normoms	sąžiningumas, principingumas

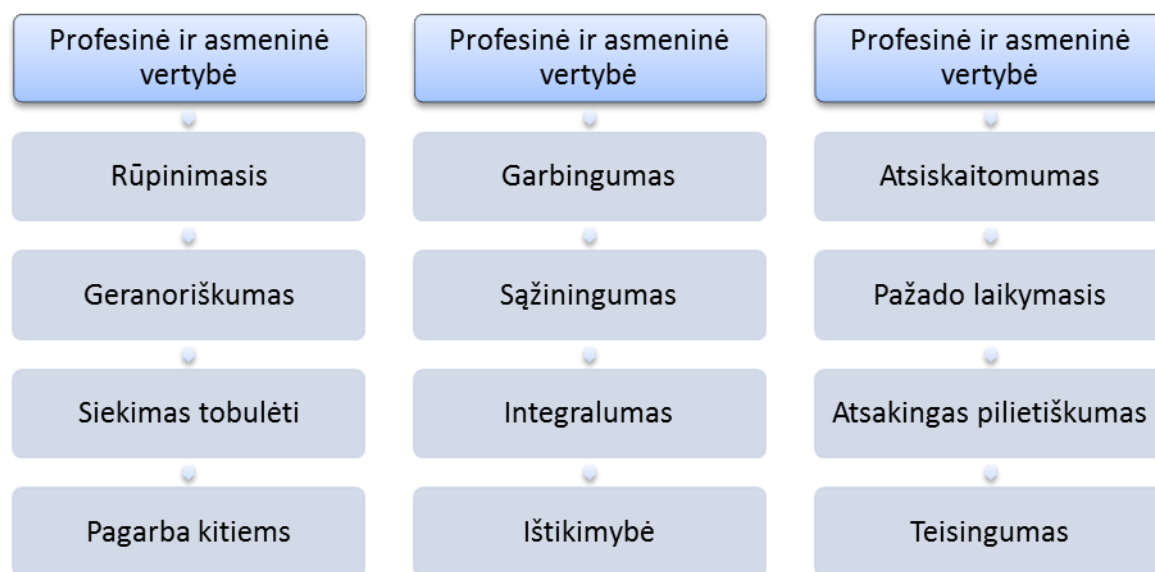
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Palidauskaite, 2008, p. 4.

Apžvelgiant į lentelės duomenis, galima teigti, kad šios vertybių grupės siejamos su profesinės etikos vardu. Mokslininkė J. Palidauskaitė (2008, p.4) viename iš savo apžvalginių straipsnių apibendrinus daugelio užsienio autorių nuomones, išskyrė šias penkias skirtingas vertybių grupes. Tokie autoriai kaip L. Nash, M. Rion ir kt. profesines vertybes sieja su vadyba; J. Rohr, T. Cooper, M. Josephson, S. Bailey ir kt. akcentuoja demokarines vertybes; M. Guy, K. Denhardt ir kt.

profesinės vertybės sieja su bendražmogiškomis vertybėmis ir pan. Taigi toks profesinių vertybių grupavimas rodo vertybių vertinimo sudėtingumą.

Analizuojant valstybės tarnautojų profesines vertybes akivaizdu, kad tarnautojai kaip piliečiai, turi savas vertybes, kurios nebūtinai gali sutapti su Vyriausybės akcentuojamomis vertybėmis. Šioje situacijoje valdininkai privalo pirmenybę teikti Vyriausybės politikai. Taigi tarnautojai eidami tarnybą turi derinti asmenines ir profesines vertybes, kadangi profesinės vertybės, atspindinčios kokybinius tam tikro vaidmens atlikimo standartus, negali išeliminuoti asmeninių vertybių. Tam pritaria ir J. Palidauskaitė (2007, p. 63) kuri teigia, kad: “valstybės tarnautojui itin svarbus sugebėjimas derinti asmenines ir profesines savybes, tapatinant jas su profesinėmis vertybėmis”.

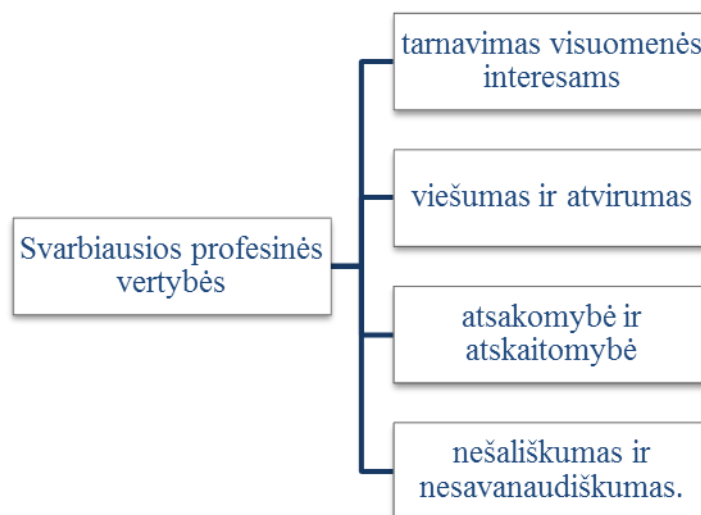
Remiantis J. Bowman (1991, p. 8) galima išskirti dvylika vertybių, kurios svarbios ir kaip asmeniniai bei profesiniai orientyrai (žr. 3 pav.) (detalesnis susistemintų profesinių ir asmeninių vertybių, kaip savybių apibūdinimas pateikiamas priede (žr. **1 priedas**)).

3 pav. Valstybės tarnautojo asmeninės ir profesinės vertybės

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Bowman, 1991, p. 8.

Siekiant aiškesnio profesinių vertybių suvokimo, būtina akcentuoti užsienio mokslininkų D. Morgan, H. Kass (1993); E. Herring (1992); H. Frederickson (1990) (iš Palidauskaitės, 2004, p.138-142) skiriamas svarbiausias ir aktualiausias valstybės tarnautojų profesines vertybes, atlaikiusias istorijos ir transformacijų iššūkius (žr. 3 pav.).

4 pav. Svarbiausios valstybės tarnautojų profesinės vertybės

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Morgan, Kass, 1993, Herring, 1992, Frederickson, 1990, Lewis, 1991 iš Palidauskaitės, 2004, p. 138-142.

Interpretuojant paveikslo duomenis, galima teigti, kad profesinė etikos vertybė – **tarnavimas visuomenės interesams** yra labai svarbi valstybės tarnautojų veikloje. Tokie autoriai kaip D. Morgan, H. Kass (1993); E. Herring (1992) teigia, kad tarnaujant visuomenės interesui svarbus dėmesys turi būti kreipiamas į atskirų grupių interesus, atsižvelgti į sprendimo pasekmes, ieškoti kompromiso tenkinančio abi suinteresuotas šalis. Galima teigti, kad šia vertybe privalo vadovautis kiekvienas valstybės tarnautojas. Ji reiškia, kad valstybės tarnautojas turi galvoti apie visos visuomenės gerovę, būti nešališkas, teisingais. Taigi tarnavimas visuomenės interesui ir šiandien lieka svarbia valstybės tarnautojo veiklos gaire, nors tarnavimo koncepcija kiek modernizuojasi kartu su naująja viešąja valdymu.

Kitos svarbios profesinės vertybės – **atsakomybė ir atskaitomybė**. Šios vertybės laikomos vienos iš kertinių demokratinių vertybių, tačiau ne ką mažiau svarbios ir kaip profesinės valstybės tarnautojo veiklos gairės. Atsakomybė sietina su turima profesine kompetencija, veikimo laisve, patyrimu. Šias vertybes išsamiai analizavo mokslininkai H. Frederickson (1990), T. Cooper (1990), J. Burke (1986) ir kt. Autoritetas T. Cooper (1990) skiria keturių tipų atsakomybę: vadovams, išrinktiems atstovams, piliečiams ir visuomenės interesui (Palidauskaitė, 2004, p. 139-140). Atskaitingumas atspindi susirūpinimą teisinėmis, institucinėmis ir procedūrinėmis priemonėmis, kurios įpareigoja tarnautojus atsakyti už savo veiksmus. Atskaitomybė viešojo administravimo organizacijose tampa vis labiau akcentuotinu uždaviniu, nustatančiu, kad veikloje turi būti remiamasi ne tik formaliais reikalavimais veiklai vykdyti, bet ir įvertinimu, kaip veikla siejasi su visuomenės narių poreikiais bei

ar visais (ekonominiu, politiniu, socialiniu ir etiniu) aspektais priimamas sprendimas yra racionalus ir pateisinamas visuomenės poreikių kontekste (Juknevičienė, 2008, p. 82).

Labai svarbios valstybės tarnautojų veikloje **nešališkumo ir nesavanaudiškumo** profesinės vertybės. Nešališkumas nusako, kad valstybės tarnautojai, priimdami sprendimus negali teikti pirmenybės vienai ar kitai visuomenės grupei ar asmeniui. Būtent ši vertybė reikalauja, kad valdininkai be išankstinių asmeninių nuostatų ar simpatijų t.y. nešališkai, spręstų visus reikalus. Viešojo administravimo tyrinėtojas R. Plantas (2003) nešališkumą apibrėžia kaip pirmąją viešojo administravimo ir biurokratijos dorybę. Kitas mokslininkas T. Cooperis (2002) teigia, kad: „joks veiksmas, stiprinantis organizaciją ar tarnaujantis joje dirbančių žmonių interesams, negali būti priimtinas, jei jis netarnauja visuomenės labui“. Todėl jei valstybės tarnautojas turėdamas asmeninių tikslų jų nesiekia naudodamasis tarnybine padėtimi, tai reiškia, kad jis vadovaujasi nesavanaudiškumo vertybe, kuri labai svarbi valstybės tarnautojo veikloje. Deja, praktikoje dažnai nešališkumo bei nesavanaudiškumo vertybės pamiršamos dėl pelno siekimo, konkurencijos ir pan.

Paskutinės aktualiausios vertybės - **atvirumo ir viešumo**. Šios profesinės vertybės atspindi piliečių teisę žinoti t.y. reikalauja pastoviai informuoti piliečius apie tai, kas vyksta, kokius sprendimus ir kodėl priimama valstybės tarnautojai. Šios vertybės leidžia tikėtis suvokti administravimo esmę ir procedūras. Tyrinėtojas R. Chapman (2002) plėtodamas mintį, kad demokratija atspindi ryšį tarp piliečių ir valdžios, teigia, kad: „polinkis pernelyg įslaptinti valdžioje vykstančius procesus yra abejotinas ir kelia grėsmę demokratijos tvirtumui“. Todėl, blogai jei biurokratai įslaptina tuos dalykus kurie galėtų būti vieši, nes tai kenkia demokratijos stiprumui.

Analizuojant mokslinius šaltinius, pastebėta, kad visuomenės tarnautojai privalo vadovautis ne tik vertybėmis, bet ir laikytis moralės normų, principų. Profesinėje veikloje tarnautojų moralė užima svarbią vietą. Visuomenės institucijų tarnautojų moralė skirstoma į vidinę ir profesinę. Priešingai nei privačiame sektoriuje abi moralės formos yra svarbios valstybės tarnautojo profesinėje veikloje. Taigi valstybės tarnautojai savo veikloje turi vadovautis principais, kuriais remiasi profesinė etika, pvz.: objektyvumas, konfidencialumas, tikslus profesinių įsipareigojimų vykdymas, patencialių ar aiškių konfliktų vengimas. Viešojo administravimo tyrinėtoja J. Palidauskaitė (2007, p. 54-62) remdamasi įstatymais ir tokiais užsienio autoriais kaip C. Lewis (1991), E. Herring (2002) ir kt. išskyrė 4 svarbiausius visuomenės tarnybos principus. Autorės teigimu, šie principai valstybės tarnautojui yra lyg kompasas jų profesinėje veikloje.

1. *Paklusti įstatymui ir jį įgyvendinti*. Šis principas reiškia, kad valstybės tarnautojas yra įpareigotas veikti pagal įstatymą ir jį įgyvendinti.

2. *Tarnauti visuomenės interesams*. Tarnavimas visuomenės apima tokius svarbiausius momentus: nešališkumą ir interesų konflikto vengimą.

3. *Prisiimti asmeninę atsakomybę.* Tai reiškia, kad kiekvienas valstybės tarnautojas yra atsakingas už savo veiksmus ir elgesį.

4. *Vengti žalos darymo.* Šis reikalavimas susijęs su turima profesine kompetencija.

Taigi galima teigti, kad valstybės tarnautojų priimami sprendimai turi būti geriausi, nors ir nėra tikrumo dėl galimų veiksmo pasekmių ir šalutinio efekto. Tai svarbu ypač tuomet, kaip sprendimo priėmimas liečia didelę žmonių grupę, nes tuomet valdininkai itin turi stengtis numatyti visas galimas jų veiksmų pasekmes. Svarbu apsvarstyti ne tik trumpalaikius bet ir ilgalaikius sprendimo rezultatus.

Profesinėje veikloje tarnautojų reikalaujama atsiriboti nuo asmeninių, grupinių interesų ir vadovautis bendrais visuomenės interesais, profesinėmis vertybėmis, kurios gali užkirsti kelią korumpuotai veiklai. Valstybės tarnautojas tiek darbo valandomis, tiek laisvalaikio turi nepamiršti, kad yra valstybės tarnautojas ir nepiktnaudžiauti tarnybine padėtimi, vengti bet kokio elgesio, kuris gali būti suprantamas kaip kenkiantis valstybei, valstybės tarnybos reputacijai ir mažinantis visuomenės pagarbą ir pasitikėjimą tiek valstybės institucijomis, tiek valstybės tarnautojais. Elgesio principų taikymo tikslas yra užtikrinti piliečių pasitikėjimą valdžios institucijomis, skatinti valstybės tarnautojų sąžiningumą ir jų veiklos skaidrumą, apibrėžtumą ir efektyvumą.

Valstybės tarnautojas ateidamas į tarnybą turi pamiršti savo rūpesčius ir visą tarnybos laiką skirti pareigoms atlikti. Tarnybos metu savo funkcijoms vykdyti taikyti profesines žinias, profesinę patirtį, profesinį aktyvumą, ir visa tai atlikti vadovaujantis profesinėmis vertybėmis. Taip pat svarbu, kad tarp daugybės konkuruojančių rolių ir atsakomybių, valstybės tarnautojas prioritetą teiktų tarnavimui piliečiams bei LR konstitucijos ir kitų įstatymų vykdymui.

Apibendrinant galima teigti, kad valstybės tarnautojų profesinės vertybės yra svarbios jų profesinėje veikloje. Profesinių vertybių suvokimas, įvardijimas ir pripažinimas stiprina valstybės tarnautojų atsakomybės, atskaitomybės ir kitus jausmus. Valstybės tarnautojai eidami pareigas valstybės tarnyboje privalo laikytis profesinės etikos ir elgesio principų, jausti didelę atsakomybę tinkamai atstovaujant piliečių interesus ir kartu įgyvendinti numatytą politiką. Tik derindamas jau turimas asmenines vertybes su profesinėmis vertybėmis, jas nuolat tobulindamas bei ugdydamas, valstybės tarnautojas galės tinkamai atlikti pareigą visuomenei. Profesinės valstybės tarnautojų vertybės ir jų įsisąmoninimas vaidina lemiamą vaidmenį sudėtingose situacijose ir tiesiogiai įtakoja valdžios veiklos efektyvumą, priimamų sprendimų etiškumą. Valstybės tarnautojo (visuomenės tarno) profesinės moralės ir vertybių esmę galima nusakyti Levo Tolstojaus žodžiais: „pati paprasčiausia ir trumpiausia dorovės taisyklė yra ta, kad kuo mažiau priverstum sau tarnauti kitus ir kuo daugiau tarnautum kitiems“.

1.4. VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ PROFESINIŲ VERTYBIŲ REGLAMENTAVIMAS IR PRIEŽIŪROS PRIEMONIŲ SISTEMA

1.4.1. Valstybės tarnautojų profesines vertybes reglamentuojantys etikos/elgesio kodeksai ir kiti teisės aktai

Kiekvienos visuomenės egzistavimui ir išlikimui svarbios ir reikalingos tam tikros taisyklės, nusakančios leistiną ir priimtą elgesį. Teisinėje valstybėje viešojo administravimo tarnautojams būtina turėti pakankamai įgūdžių, žinių ir kompetencijų vykdyti savo funkcijoms, remiantis teisės aktuose numatytais teisės normomis, bei gebėti priimti sprendimus, kurie ne tik tenkintų visuomenės interesus, bet ir atitiktų valstybės įstatymus. Šiame kontekste svarbus vaidmuo tenka valstybės teisei bazei.

Veiksminga valstybės teisinė bazė, nustatanti valstybės tarnautojų elgesio standartus, reguliuoja valstybės tarnautojų elgesį, nustato tyrimo ir persekiojimo pažeidimus įstatymuose ar jų įgyvendinamuosiuose teisės aktuose nustatytas elgesio normas, mechanizmus. LR Konstitucija, Baudžiamasis ir Administracinis kodeksai, valstybės tarnybos, viešojo administravimo, interesų konfliktą draudžiantis ir kiti valstybės tarnautojams taikytini įstatymai ir jų įgyvendinamieji teisės aktai yra ta teisinė aplinka, kurioje veikia valstybės tarnautojai. Teisės aktai turi būti suprantami ir dinamiški. Jie turi nusakyti valstybės tarnautojams, ką ir kaip daryti, piliečiams nurodyti, ko galima tikėtis ir reikalauti iš tarnautojų. Tačiau teisės aktai reikalauja tik minimalaus paklusimo įstatymo reikalavimams, jie nekuria aukštesnio siektino elgesio, neišryškina norimo elgesio modelių (Palidauskaitė, 2010, p. 313).

Atkūrus nepriklausomybę ir ėmus kurti demokratinės valstybės pamatus, susirūpinta ir valdininkų veiklos teisiniu reglamentavimu. Pirmas žingsnis šia linkme buvo žengtas 1995 m. balandį išleidus LR Valdininkų įstatymą, po kurio sekė keletas Vyriausybės nutarimų, susijusių su jo įgyvendinimu. 1999 m. pasirodė du reikšmingi įstatymai, t.y. pataisyta antroji Valstybės tarnybos įstatymo redakcija ir priimtas visai naujas Viešojo administravimo įstatymas. Pastarojo pasirodymas sietinas su 1992 m. Lietuvos Respublikos Konstitucijos 5 straipsnio, skelbiančio, kad valdžios įstaigos tarnauja žmonėms, įgyvendinimu.

Remiantis viešojo administravimo tyrinėtoja J. Palidauskaite (2008, p. 6) LR teisės aktus, reglamentuojančius valstybės tarnautojų veiklą galima suskirstyti į **bendruosius** (galiojantys visiems valstybės tarnautojams) ir **etinius** (žr. 4 pav.) (reglamentuoja su etika susijusią tarnautojų veiklą). Prie bendrųjų galima priskirti: LR Konstitucija, LR valstybės tarnybos įstatymas (1999), LR viešojo administravimo įstatymas (1999); LR Prezidento potvarkiai; LR Seimo nutarimai, įsakymai, kiti papildomi su valstybės tarnyba susiję teisės aktai; ES ir kiti tarptautiniai teisės aktai. Šalia jų veikia ir

specialieji įstatymai, taikytini konkrečių viešojo administravimo sričių atstovams (pvz., mokesčių inspektoriams, muitininkams, policininkams ir kt.). Atskirą grupę sudaro ir valstybės tarnautojų profesinę veiklą reglamentuojantys teisiniai dokumentai. Tai Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje ir Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymai. Interesų konfliktas, seksualinis priekabiavimas, moterų ir vyrų lygių teisių pažeidimai yra sritys, kurias Lietuvoje bandoma reglamentuoti atskirais įstatymais. Tai rimtos tiek teisinės, tiek etinės problemos, kurias įstatymų leidėjai bando identifikuoti ir užkirsti tam kelią. Kai kurie etikos tyrinėtojai tokius įstatymus vadina etikos įstatymais.

**Valstybės
tarnautojo
etiniai teisės
aktai**

LR Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33 – 1014)

LR Valdininkų įstatymas (Žin., 1995 – 04 – 21, Nr. 33)

LR Valstybės tarnybos įstatymas (Žin., 1999 – 07 – 30, Nr. 66 – 2130)

LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas (Žin., 2000, Nr. 18-431)

LR Viešojo administravimo įst. (Žin., 1999, Nr. 60 – 1945)

LR nutarimas „Dėl valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 968).

**5 pav. Pagrindiniai valstybės tarnautojų teisės aktai, reglamentuojantys su etika
susijusią veiklą**

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Palidauskaitė, 2008, p. 6 ir minėtais teisės aktais.

Lietuvos teisės aktuose vertybės sąvoką keičia „principai“, kurie artimi savo esme ir gali būti traktuojami kaip įsitikinimai, pažiūros ir veikimo dėsniai (Palidauskaitė, 2008, p. 7). LR teisės aktų reglamentuojančių valstybės tarnautojų elgesio principų esmė atitinka Europos Parlamento patvirtinto viešojo gyvenimo standartus, septynis etikos principus (nesavanaudiškumas, nešališkumas, atskaitomybė, atvirumas, dora, sąžiningumas, asmeninis pavyzdingumas, objektyvumas) (Petkevičienė, 2008, p. 154.).

2002 m. LR valstybės tarnybos įstatymo redakcijoje (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708) minimi pagrindiniai valstybės tarnautojų principai:

- **pagarba žmogui ir valstybei.** Šis principas nusako kad tarnautojas turi gerbti Konstituciją, valstybę, jos piliečius ir t.t. Elgtis taip, kad visuomenė pasitikėtų viešuoju administravimu ir valstybės tarnautojais.

- **teisingumas, pavyzdingumas.** Valstybės tarnautojai privalo tarnauti vienodai visiems žmonėms, nepaisydami jų tautybės, rasės, kalbos, lyties, socialinės padėties, religinių pažiūrų, būti teisingiems.

- **nesavanaudiškumas, padorumas, nešališkumas, atsakomybė.** Šie principai nusako, kad tarnautojų priimdami sprendimus negali teikti pirmenybės vienai ar kitai visuomenės grupei ar asmeniui vadovaujantis teisės aktais. Viešojo administravimo tyrinėtojas R. Plantas (2003) nešališkumą apibrėžia kaip pirmąją viešojo administravimo ir biurokratijos dorybę. Taip pat valstybės tarnautojai turi prisiimti visapusišką asmeninę atsakomybę ir atsiskaityti už savo veiksmus.

- **viešumas** - atspindi piliečių teisę žinoti t.y. reikalauja pastoviai informuoti piliečius apie tai, kas vyksta, kokius sprendimus ir kodėl priimama valstybės tarnautojai. Tyrinėtojas R. Chapman (2002) plėtodamas mintį, kad demokratija atspindi ryšį tarp piliečių ir valdžios, teigia, kad: „polinkis pernelyg įslaptinti valdžioje vykstančius procesus yra abejotinas ir kelia grėsmę demokratijos tvirtumui“.

- **pavyzdingumas.** Valstybės tarnautojas privalo deramai atlikti savo pareigas, nuolat tobulėti, būti nepriekaištingos reputacijos, tolerantiškas, pagarbus ir tvarkingas (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708, 3strp.)

Analizuojant mokslinę literatūrą pastebėta, kad kiekvienoje viešojoje institucijoje, organizacijoje profesinės etikos standartai gali būti įtvirtinami ne tik formaliai, bet ir neformaliai. Be įstatymų, valstybės tarnautojų elgesį bandoma reguliuoti per etikos/elgesio kodeksus. Pasak mokslininko V. Pruskaus (2003, p. 332) profesinio etikos kodekso sukūrimas reiškia profesijos pasiektą brandą, nes toks dokumentas vertinamas kaip vidinis savireguliacijos mechanizmas, kuriuo nustatomi tam tikri valstybės tarnautojų veiklos standartai, normos ir pan. Galima teigti, kad etikos/elgesio kodeksai gali prisidėti prie profesionalumo ir aukštesnių elgesio standartų diegimo.

Vienas pirmųjų *etikos kodeksų* viešojo administravimo srityje buvo priimtas 1924 m. JAV Tarptautinės miesto valdytojų asociacijos etikos kodeksas (Palidauskaitė, 2001, p. 153), o pirmasis *profesinės etikos kodeksas* buvo sukurtas 1794 m., Anglijoje (Trumpa, 2008). Pastarasis kodeksas papildė iki tol egzistavusias įvairias priesaikų formas ir “džentelmeno žodžio” pareigą, vis plačiau pripažįstama, kad etikos kodeksai gali padidinti organizacijų darbo efektyvumą, pagerinti darbo santykius, vadybos kokybę ir ryšius su klientais bei visuomene. Skirtingi autoriai įvairiai apibrėžia etikos kodeksus pagal jų paskirtį, funkcijas ir pan. (žr. 6 lent.).

6 lentelė

Etikos kodeksų pateiktys

Autorius	Apibrėžimas
Huddleston M., Snads J. (1998).	Tai teiginiai apie draudžiamą elgesį, nurodymai darbuotojams laikytis aukštų moralinių standartų
Cava A; West J., Berman E. (1998).	Tai formalios organizacijos pastangos užtikrinti etines vertybes.
Kernaghan K. (1993).	Tai principų ir standartų apie deramą visuomenės tarnautojų elgesį visuma.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės remiantis Huddleston, Snads, 1998, p. 147, Cava, West, Berman 1998, p. 110, Kernaghan, 1993, p. 15 iš Palidauskaitės, 2007, p. 15 - 147.

Apibendrinus mokslininkų nuomones J. Palidauskaitė (2007, p. 159) etikos kodeksą apibrėžia kaip: *dokumentą, įvardijantį asmenines moralines normas, profesines vertybes bei teisinius draudimus skirtingų profesijų atstovų ir organizacijos darbuotojų sprendimams bei veiklai*. N. Vasiljevienė (2000, p. 358 – 361) detalizuodama kodeksų paskirtį, išskiria šiuos kodeksų tikslus: gero gyvenimo norminimas, etinių vertybių diegimas, darbinių santykių reguliavimas, netinkamo elgesio išstūmimas, piktnaudžiavimo galimybių naikinimas, dalykinės veiklos skaidrinimas, racionalizavimas ir optimizavimas, socialinio ūkinio gyvenimo keitimas humanizavimo linkme ir kt.

Kalbant apie etikos kodeksus, atsiranda tam tikros painiavos dėl skirtingų terminų „etikos kodeksas“ ir „elgesio kodeksas“ vartojimo (Palidauskaitė, 2010, p. 343). Vieni autoriai gvildena etikos kodeksų temą, kiti nagrinėja elgesio kodeksus, dar kiti nesigilindami į niuansus vartoja abu terminus. Tik pavieniai tyrinėtojai atkreipia dėmesį į elgesio ir etikos kodeksų skirtumus.

7 lentelė

Etikos ir elgesio kodeksų skirtumai pagal W. Bruce (1996)

Etikos kodeksas	Elgesio kodeksas
Skatina	Reguliuoja
Bendro pobūdžio apstraktūs teiginiai	Konkretūs teiginiai primena taisykles
Nesiremiama teisės aktais	Remiamasi įstatymais
Sankcijos neminimos	Įvardyta atsakomybė už pažeidimus

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Palidauskaitės (2010, p. 83) pateiktą pavyzdį.

Mokslininkas W. M. Bruce (1996, p. 13 – 22) bandė atskleisti tuos skirtumus. Elgesio kodeksuose etika suprantama kaip paklusimas įstatymui, daugiausia dėmesio skiriama atsidavimui ir sankcijoms už pažeidimus. Šis kodeksas labiau primena taisykles, savo turiniu – direktyvas, atrodo nuleistas iš viršaus, ne visuomet numatant, kaip bus įgyvendinamas nesuvokiant darbuotojų mokymo ir vadovų atsidavimo elgesio kodeksui svarbos, be to, jame mažai kalbama apie profesinį tobulėjimą, neskatinama asmeninė atsakomybė.

O etikos kodeksai reikalauja daugiau nei paprasto paklusimo tam tikriems principams, pateikiamas platesnis profesijos ar organizacijos veiklos fonas, pabrėžiamas visuomeninis kontekstas, asmeninė ir socialinė atsakomybė priimant sprendimus. Šiuose kodeksuose neminimos sankcijos, įgyvendinimo mechanizmai ar kodekso vykdymą prižiūrinčias institucijas, nes pats kodeksas vertinamas kaip moralinis autoritetas. Tokie kodeksai skatina etinį suvokimą, gali būti naudojami mokymams ir priimant sprendimus (Bruce, 1996, p. 20).

Kuriant etikos kodeksus svarbu, kad vertybės atitiktų besikeičiančios visuomenės etines normas. Tokie autoriai kaip V. Coombs, L. Bakken (1888, p. 82 – 88) etikos kodeksuose svarbiausiomis laiko asmeninės ir profesinės moralės principus bei teisinius draudimus. Tačiau, kaip pastebi profesorė N. Vasiljevičienė (2003, p. 145), dauguma etikos kodeksų suformuoti neatsižvelgiant į šiuolaikinės etikos pokyčius, kaip pavyzdžiui, dažnas pasitaikantis reikalavimas profesijos atstovui – „klausytis tik savo sąžinės balso“, o ne atsižvelgti į visuomenės interesus.

Analizuojant valstybės tarnautojų etikos kodeksus, pastebėta kad daugelis valstybės institucijų ar įstaigų yra pasitvirtinusios profesinės etikos (elgesio) kodeksus. Valstybės institucijų tarpe galima surasti kelis pavyzdžius kurios organizacijos turi specialius elgesio kodeksus, etiško elgesio standartus, tačiau jie yra specifiniai ir taikomi siauram tarnautojų ratui (pvz.: Lietuvos Respublikos valstybės politikų elgesio kodeksas, Valstybinės mokesčių inspekcijos valstybės tarnautojo Elgesio kodeksas; Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodeksas ir pan.). Lietuvos valstybė vieningo valstybės tarnautojų etikos kodekso neturi, tačiau yra parengtas valstybės tarnautojų elgesio kodekso projektas, kurį priėmus bus vieningai visiems valstybės tarnautojams nustatyti elgesio etikos principai, elgesio reikalavimai, atsakomybė už valstybės tarnautojo veiklos etikos pažeidimus, valstybės tarnautojo veiklos etikos reikalavimų laikymosi kontrolė ir priežiūra, aiškiai apibrėžtos kodekse vartojamos sąvokos, nustatytas valstybės tarnautojų elgesys ne tarnybos metu (Aleksienė R. 2004).

Analizuojant mokslinius šaltinius, pastebėta, kad valstybės tarnautojų profesinės vertybės įtvirtinamos dvejopai t.y. įstatymuose ir etikos/elgesio kodeksuose. Galima išvelgti esminių skirtumų minėtuose profesinių vertybių įteisinimo dokumentuose. Pasak R. Didžiulienės ir J. Palidaukaitės (2002, p. 65) pagrindinis reglamentavimo formų skirtumas yra toks, kad įstatymų

laikymasis yra privalomas ir už jų pažeidimus baudžiama, o vadovavimasis etikos/elgesio kodeksais yra savanoriškas. Kaip pastebi J. Palidauskaitė (2010, p. 45) už kodekso nesilaikymą galimas moralinis kontrolės būdas t.y. spaudimas atitikti visuomenei priimtinas normas, visuomenės pasmerkimas ir iš to kylantys gėdos ir kaltės jausmas. Galima teigti, kad profesinių vertybių reglamentavimas teisės aktuose yra svarbesnis, siekiant sudrausminti valstybės tarnautojų elgesį.

Apibendrinant šį poskyrį galima teigti, kad teisinė bazė, reglamentuojanti valstybės tarnautojų profesines vertybės yra pakankamai plati. Teisiniai dokumentai, tobulinti bei redaguoti, šiandien numato tokias pagrindinius valstybės tarnautojų principus: pagarbą žmogui ir valstybei, teisingumą, nesavanaudiškumą, padorumą, nešališkumą, atsakomybę, viešumą ir pavyzdingumą. Svarbiausia, kad valstybės tarnautojai paisytų profesinės etikos vertybių bei principų, nes tik tokiu atveju visuomenei nekils abejonių dėl tarnautojų veiklos skaidrumo.

1.4.2. Valstybės tarnautojų profesinių vertybių priežiūrą vykdančios institucijos

Valstybės tarnautojų profesinių vertybių institucionalizacijos procese ne ką mažiau nei teisinė bazė yra svarbios institucijos, atliekančias profesinės etikos, vertybių, normų ir principų diegimo funkcijas. Tam pritaria ir profesorė J. Palidauskaitė (2008, p. 20), kad Lietuvoje, valstybės mastu yra kuriamos institucijos, atliekančios profesinės etikos priežiūrą.

Remiantis mokslinių šaltinių analize, galima teigti, kad pagal funkcijas etikos institucijos įtaka gali būti prievartinė, šviečiamoji arba gali būti suderintos abi šios įtakos. Tai priklauso nuo veiklos pobūdžio: jei institucija sukurta po skandalingo įvykio ar krizės, tai labiau prievartinė; o jei institucija atsiranda kaip bendros etinės programos dalis, gali atlikti ir patarėjo ar iniciatyvos funkcijas, tokios institucijos veikla bus švietėjiško pobūdžio (Palidauskaitė, 2010, p. 315).

Lietuvoje pagal funkcijas etikos priežiūros institucijoms priskirtinos: Vyriausioji tarnybinės etikos komisija, Seimo Etikos ir procedūrų komisija, Seimo kontrolierių įstaiga, atskirų valdymo institucijų etikos komisijos. Galima paminėti Vyriausiąją tarnybinės etikos komisiją, kadangi ji reikšmingesnė tuo, jog ji sprendžia klausimus, susijusius su visais viešojo administravimo ir valstybės tarnybos etikos klausimais (Trumpa, 2008).

8 lentelė

Institucijų funkcijos atliekančios valstybės tarnautojų profesinių vertybių priežiūrą

Institucija	Funkcijos, užtikrinančios profesinių vertybių priežiūrą
Vyriausioji tarnybinės etikos komisija	Priežiūri, kontroliuoja kaip įgyvendinami valstybės tarnautojų etiškus veiksmus reglamentuojantys teisės aktai; Analizuoja valstybinėje tarnyboje dirbančių asmenų tarnybinės etikos ar

	elgesio problemas ir teikia atitinkamas rekomendacijas ir kt.
Seimo kontrolierių įstaiga	Tiria pareiškėjų skundus dėl pareigūnų piktnaudžiavimo, biurokratizmo ar kitaip pažeidžiamų žmogaus teisių ir laisvių viešojo administravimo srityje.
Seimo Etikos ir procedūrų komisija	Rengti teisės aktų, susijusių su Seimo narių veikla ir etika, projektus bei pasiūlymus; vadovaujantis etinėmis nuostatomis, padėti derinti įvairius požiūrius bei įsitikinimus, siekti moralinės santarvės, žmogiškų tarpusavio santykių;

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Trumpa, 2008; LR Vyriausioji tarnybinės etikos komisijos įst. (*Valstybės žinios*, 2008, Nr. X-1666); LR Seimo kontrolierių įst. (*Valstybės žinios*, 2004, Nr. IX-2544); Etikos ir procedūrų komisijos darbo tvarkos taisyklės, 2012.

Valstybės mastu įgaliota tarnyba etikos prasižengimams tirti - *Vyriausioji tarnybinės etikos komisija* (toliau - VTEK). VTEK - Lietuvos Respublikos Seimo įsteigta ir jam atskaitinga kolegiali priežiūros institucija, turinti juridinio asmens teises, savo antspaudą. VTEK savo veikloje vadovaujasi LR Konstitucija ir įstatymais, Seimo ir Vyriausybės nutarimais, taip pat VTEK patvirtintu darbo reglamentu. Pagrindinės vertybės, kuriomis vadovaujasi Komisija savo veikloje: pagarbos žmogui ir valstybei, teisėtumo, nešališkumo, skaidrumo, viešumo ir atskaitomybės (Nr. 81-3176, 3strp.).

Galima paminėti buvusio viceprezidento Trumpos U. (2008 p.) išreikštą kritiką, kuris teigia, kad pagrindinis VTEK sėkmingo darbo kliuvinys – vertybių neapibrėžtumas. Vertinant bet kurį sprendimą susijusį su etikos pažeidimu, nėra aiškiai įstatymais ir kodeksais apibrėžtų kriterijų, kuriais galėtų vadovautis komisijos nariai.

Pagal Vyriausybės patvirtintas Valstybės tarnautojų etikos veiklos taisykles (2002), etikos vertybių laikymąsi valstybės ar savivaldybių institucijuose prižiūri atitinkamos institucijos vadovas, kuris, gavęs pagrįsta skundą, kad kuris nors pavaldinys nesilaiko minėtų taisyklių, turi atlikti tarnybinį jo veiklos patikrinimą. Kaip teigia T. Ganina (2007, p. 60) pagrindinis tarnybinės etikos priežiūros ir kontrolės subjektas bei etikos principų laikymosi garantas yra valstybės ir savivaldybių institucijų vadovai. Taigi galima teigti, kad valstybės tarnautojų profesinių vertybių užtikrinimo procese, esminis vaidmuo tenka vadovui.

Kita įstaiga, atliekanti valstybės tarnautojo profesinių vertybių priežiūrą - *Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga (ombudsmeno institucija)*. Šią įstaigą sudaro Seimo kontrolieriai, valstybės tarnautojai ir kiti darbuotojai. Lietuvos valstybės 1992 m. Konstitucijos rengėjams nekilo abejonių dėl ombudsmeno instituto būtinumo. Taip gimė Lietuvos Respublikos Konstitucijos 73-iasis straipsnis: „Piliečių skundus dėl valstybės ir savivaldybių pareigūnų (išskyrus

teisėjus) piktnaudžiavimo ar biurokratizmo tiria Seimo kontrolieriai. Jie turi teisę siūlyti teismui kaltus pareigūnus atleisti iš užimamų pareigų.

Paskutinė šiame darbe analizuojama vertybės prižiūrinti institucija yra *Seimo Etikos ir procedūrų komisija*. Ši komisija sudaroma LR Seime, kuri yra nuolat veikianti. Sudarant komisiją, pirmiausia nustatomas komisijos narių skaičius ir Seimo frakcijų proporcinio atstovavimo normos. Seimo frakcijų pasiūlymai dėl kandidatų į Etikos ir procedūrų komisiją Seimo Pirmininkui pateikiami raštu. Etikos ir procedūrų komisija rengia teisės aktus, susijusius su Seimo narių veikla ir etika, projektus bei pasiūlymus, vadovaujantis etinėmis nuostatomis, bei teikia išvadas. Taip pat turi teisę savo iniciatyva, VTEK nurodymu, pradėti valstybės tarnautojo veiklos tyrimą (Nr. 15-249, str. 77, 78).

Apibendrinus galima teigti, kad kuriant Lietuvos valstybės tarnybą nemažai padaryta bandant spręsti vertybines problemas. Viena iš tokių priemonių tai šalyje įkurtos tarnybinę etiką prižiūrinčios institucijos. Šių institucijų pagrindinis tikslas yra paremti kitus etikos infrastruktūros elementus, siekiant atsakingos ir skaidrios valstybės tarnautojų veiklos. Galia teigti, kad šalia galimų sankcijų ne mažiau svarbi yra vidinė motyvacija vadovautis ne tik teisinėmis, bet ir etinėmis vertybėmis.

1.4.3. Valstybės tarnautojų etinis švietimas profesinių vertybių ugdymo procese

Viena iš priemonių siekianti ugdyti valstybės tarnautojų profesines vertybes yra *etinis švietimas*. Kaip teigia J. Palidauskaitė (2008, p. 18) sukurtos ir užrašytos vertybės nebus tokios svarbios, jei nebus jų mokoma. Paprastai skiriamos dvi mokymo programų rūšys: viena yra įvadinio darbuotojų mokymo dalis, kita – vyksta visu darbo laikotarpiu (periodiškai rengiami atnaujinimo kursai). Detaliau aptariant įvadinio mokymo programą, galima teigti, kad jų metu būtina apibrėžti visuomenės vaidmenį, valstybės tarnybos etosą, skaidrumo ir atskaitomybės procedūras ir vertinimo įgūdžius priimant su etika, vertybėmis bei prieštaraujančiais interesais susijusius sprendimus (Whitton, 2001, p. 24). Galima teigti, kad normų, vertybių, teigiamų įgūdžių mokymas padeda ugdyti profesines vertybes.

Lietuvoje valstybės tarnautojų etinio švietimo (angl. ethical education) dalyvių grupei priklauso: *universitetai; švietimo ir mokymo įstaigos; LR Vyriausybės ir ministerijų įsteigti mokymo centrai*. Būsimiems valstybės tarnautojams etikos kursai dėstomi: Kauno technologijų universitete (KTU), Vytauto Didžiojo universitete (VDU), Lietuvos teisės universitete (LTU), Šiaulių universitete (ŠU). Pastarojo universiteto studijų programuose yra įtrauktas *valstybės tarnybos etikos* modulis. Studentams suteikiama teorinių žinių apie valstybės tarnautojų etiką, bei jų taikymą praktikoje. Būsiami valstybės tarnautojai turi išmokti būti etiškai priimant sprendimus. Tam pritaria ir

profesorė J. Palidauskaitė (2004, p. 64), kuri teigia, kad ypač reikia mokyti naujai ateinančius valstybės tarnautojus profesinių vertybių.

Valstybės tarnautojams etikos seminarus taip pat siūlo KTU savivaldos mokymo centras, kuris viešojo administravimo etikos seminarus savivaldybių tarnautojams pradėjo organizuoti dar 1997 m. (Didžiulienė, Palidauskaitė, 2002, p. 65); bei Socialinių darbuotojų rengimo centras ir Finansų ministerijos mokymo centras. Galima teigti, kad etinio mokymo centrų ir įstaigų teikiančių etinio švietimo paslaugas valstybės tarnautojams netrūksta.

Išanalizavus užsienio ir Lietuvos mokslinę literatūrą galima pateikti skirtingas etinio mokymo priežastis (žr. 8 lent.)

9 lentelė

Etinio mokymo priežastys

<i>Autorius</i>	<i>Etinio mokymo priežastis</i>
J. Palidauskaitė (2008)	Profesinis tarnautojų švietimas svarbus tuo, kad supažindina su esamomis ir potencialiomis problemomis, nurodo kokiomis vertybėmis vadovautis, skatina kritinio ir analitinio mąstymo gebėjimus, formuojamas jautrumas etiniam jų darbo aspektui.
N. Vasiljevienė (2006)	Etinis mokymas būtinas veiksmingų etinių kodeksų kūrimui ir jų laikymuisi, nes pagilina nuovoką sprendžiant praktines problemas.
G. Brumback G. (1998)	Etinis mokymas svarbus dėl asmeninių ir situacinių priežasčių.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis Palidauskaitė, 2008, p. 18; Vasiljevienė, 2006, p. 499 – 501; Brumback, 1998, p. 69-70.

Remiantis J. Palidauskaite (2004, p. 58.) etinio mokymo metu atskiras dėmesys turi būti skiriamas vertybių aspektams. Daugumai valstybės tarnautojų trūksta teorinių žinių ir bendro supratimo, kuris padėtų atsakyti į praktinius etikos kylančius klausimus, mokytų mąstyti ir elgtis pagal profesines etikos normas, kaip priimti etiškus sprendimus ir pan. Valstybės tarnautojų etinio mokymo rezultatai tiesiogiai priklauso nuo insitucijos aukščiausių vadovų elgesio. Anot T. Sherman (1998, p. 13 – 25) vienas iš itin svarbių etikos mokymo aspektų yra vadovų rodomas *pavyzdys*. Pasak autoriaus, mokymas rodant pavyzdį turi dvi medalio puses: viena pusė yra neigiama tuomet, jei vadovai patys rodo neetiško elgesio pavyzdį. Antroji pusė yra teigiama t.y. etiški vadovai daro daug didesnę poveikį etikos standartams, negu kokie nors mokymai. Jiems nebūtina pabrėžti svarbiausių etikos vertybių, pakanka jas parodyti savo veiksmuose ir įkvėpti kitus elgtis atitinkamai.

Mokslininko T. Sherman nuomonei pritaria ir Palidauskaitė (2008, p. 18) kuri teigia, kad pavyzdinis aukštų vadovų elgesys ir nuolatinis rūpinimasis profesine etika ir profesinėmis vertybėmis inicijuojant etikos mokymus, padės ugdyti jautrumą profesinėms vertybėms. Taigi

viešojo administravimo organizacijų vadovai turi prisiimti atsakomybę už visą veiklą, kuri reikalinga įgyvendinant etikos normų, vertybių ir principų politiką organizacijose.

Apibendrinant galima teigti, kad etinis švietimas, etikos centrų veikla ir organizacijos vadovų rodomi gero vaidmens pavyzdžiai priskiriami prie profesinės socializacijos mechanizmų, kurie yra svarbūs tiek naujiems, tiek esamiems ir besiruošiantiems palikti valstybės tarnybą darbuotojams, nes jų metu supažindinama su potencialiomis etikos problemomis ir siektinomis valstybės tarnybos vertybėmis. Diskusijos profesinių vertybių klausimais reikalauja laiko, bet yra labai svarbios, nes ugdo darbuotojų jautrumą etinėms problemoms.

2. VALSTYBĖS TARNAUTOJŲ PROFESINIŲ VERTYBIŲ NORMATYVINIU POŽIŪRIU TYRIMAS

2.1. Tyrimo metodologinis pagrindimas

2013 m. kovo - gegužės mėnesiais buvo vykdomas kokybinis teisės teisinių dokumentų tyrimas, kuriuo siekta ištirti valstybės tarnautojo profesinių vertybių kaitą normatyviniu požiūriu.

Tyrimo metodas – kokybinė turinio kontent analizė (*angl. qualitative content analysis*). Teisės aktų/dokumentų turinys analizuotas taikant kokybinės kontent analizės metodą. Kontent analizė yra kokybinės diagnostikos instrumentas. Turinio analizės metodas sudaro galimybę tirti teksto sistemingumo ir objektyvumo parametrus, analizuoti jo kiekybinius ir kokybinius aspektus. Tai leidžia nustatyti pastebimas tendencijas, kalbos stilių, naudojamas įtikinimo technikas, susidaryti vaizdą apie dokumento kūrėjus ir kartu atspindi jų nuostatas orientuojantis į teksto skaitytojus (Bailey, 1987, p. 300).

Atliekant kontent turinio analizę, jos metu tekstas išdalinamas į kategorijas, kurios interpretuojamos. R. Tidikio (2003, p. 45) nuomone, šio metodo privalumas – galimybė dirbti su didele teksto apimtimi, kurią galima apdoroti. Bakalauro baigiamojo darbo tiriamojame dalyje naudoti Lietuvos Respublikos (toliau - LR) teisės aktų turinio analizė. Empirinės dalies pabaigoje tyrimo rezultatai palyginti su panašaus pobūdžio J. Palidaukaitės 2008m. teisės aktų tyrimu. Tyrimo duomenų apdorojimui ir pateikimui naudota Microsoft Word programa.

Teisės aktų atranka. Atliekant kokybinę turinio analizę buvo atrinkti LR teisės aktai/dokumentai nuo 1990 m. iki 2015 m. laikotarpiu reglamentuojantys valstybės tarnautojų profesines vertybes (žr. 10 lent.).

10 lentelė

Tyrimui atrinktų teisės aktų klasifikacija skirstant laikotarpiais

Laikotarpis			
1990– 2000m.	2000m. – 2005m.	2005m. – 2010m.	2010 - 2015m.
Teisės dokumentai			
LR Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33 – 1014).	LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įst. (Žin., 2000, Nr. 18-431)	LR teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas (Žin., 2005, Nr. 139-5008).	Šiaulių rajono savivaldybės Darbo tvarkos taisyklės (2011, Nr. A- 1686 (8.1).
LR Valdininkų įst. (Žin., 1995, Nr. 33).	LR Vietos savivaldos įstatymas (Žin., 2000, Nr. 91-2832).	LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimo įst.	LR Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įst. projektas (2011 m.)

		(2006, Nr. X-736).	
LR Valstybės tarnybos įst. (Žin., 1999, Nr. VIII-1316).	LR Valstybės tarnybos įst. (2002, Nr. 45-1708).	LR Vietos savivaldos įstatymas (Žin., 2008, Nr. 113-4290).	Šiaulių rajono savivaldybės veiklos programa (2013-2015 metams).
LR Viešojo administravimo įst. (Žin., 1999, Nr. VIII-1234).	LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (Žin., 2002, Nr. 65-2656).		

Bakalauro baigiamojo darbo empirinėje dalyje analizuojami teisiniai dokumentai publikuojami viešai (dažniausiai internete). Teisės aktai sugrupuoti į du lygmenis: valstybinio ir vietos savivaldos teisės aktus/dokumentus (žr. 11 lent.).

11 lentelė

**Teisės aktų, reglamentuojančių valstybės tarnautojo profesines vertybes
paskirstymas pagal lygmenis**

<i>Valstybinio lygmens teisės aktai</i>	<i>Vietos savivaldos lygmens teisės aktai</i>
LR Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33 – 1014).	LR Vietos savivaldos įstatymas (Žin., 2000, Nr. 91-2832)
LR Valdininkų įstatymas (Žin., 1995, Nr. 33).	Šiaulių rajono savivaldybės veiklos programa (2013-2015 metams).
LR Valstybės tarnybos įstatymas (Žin., 1999, Nr. VIII-1316).	Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Darbo tvarkos taisyklės (2011, Nr. A- 1686 (8.1).
LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įst. (2000, Nr. 18-431).	
LR Valstybės tarnybos įstatymas (2002, Nr. 45-1708).	
LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimo įst. (2006, Nr. X-736).	
LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (Žin., 2002, Nr. 65-2656).	
LR teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įst. (Žin., 2005, Nr. 139-5008).	
LR Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įst. projektas (2011 m.)	

Tyrimui atrinkti LR teisiniai dokumentai pateikia informaciją apie valstybės tarnautojų profesinių vertybių reglamentavimo kaitą normatyviniu požiūriu. Kokybinė turinio analizė atlikta teisinėje literatūroje pateiktų pagrindinių valstybės tarnautojo profesinių vertybių pagrindo pjūviu: teisės aktai sugrupuoti pagal tai, apie kokią valstybės tarnautojo profesinę vertybę pateikiama informacija. Teisės aktų grupavimas pagal atskiras profesines vertybes pateikiamas lentelėse (iš viso

12 lentelių). Tokiu būdu sugrupavus teisės aktus kokybiniu būdu analizuojant juose pateiktą informaciją, darbe buvo bandoma išsiaiškinti profesinių vertybių kaitą normatyviniu požiūriu.

Toliau pateikiama kokybiniam tyrimui atrinktų teisės aktų turinio kontentinė analizė.

2.2. Teisės dokumentų reglamentuojančių valstybės tarnautojo profesines vertybės analizė

Dauguma teisės aktuose identifikuotų profesinių vertybių atspindi tradicinio viešojo administravimo vertybes. Jų dalis bendroje informacijos valstybės tarnautojų profesinių vertybių aspektu pateikimo atvejų sumoje siekia net 79 proc. (žr. 12 lent.).

12 lentelė

Tradicinių ir naujųjų valstybės tarnautojo profesinių vertybių teisės aktuose pasireiškimo dažnumas

<i>Tradicinės (senosios) vertybės</i>	<i>Identifikuota teisės aktuose</i>	<i>Naujosios (rinkos) vertybės</i>	<i>Identifikuota teisės aktuose</i>	<i>Iš viso</i>
Atsakomybė	+	+	+	
Atskaitomybė	+	+	+	
Garbingumas	+	+	+	
Nesavanaudiškumas	+	+	+	
Nešališkumas	+	+	+	
Pavyzdingumas	+	+	-	
Politinis neutralumas	+	+	+	
Lojalumas	+	+		
Sąžiningumas	+	+		
Skaidrumas	+	+		
Viešumas	+	+		
Tarnauti visuomenės interesui	+	+	+	
Teisingumas	+			
Iš viso vnt.	41		11	52
proc.	79		21	100

Vertinant teisės dokumentus pagal tai, kokios valstybės tarnautojo profesinės vertybės pasireiškia dažniausiai, galima teigti, kad teisės aktuose vertybių, kurios akcentuotų naujojo modelio apraiškas yra gana ne ženklios. Kokybinė turinio analizė rodo, kad iš 100 proc. atrankos kriterijų atitikusių vertybių tik 21 proc. buvo naujosios (rinkos) profesinės vertybės.

Tokie faktai leidžia daryti išvadą, kad valstybės tarnautojų teisės aktai neakcentuoja NVV modelio vertybių reglamentavimo valstybės tarnautojų veiklos gairėse.

13 lentelė

**Teisės aktuose pateikiamų profesinių vertybių dažnumas
valstybinio ir vietos savivaldos lygmenyje**

Profesinė vertybė	Vertybės pasireiškimo dažnumas		Iš viso
	Valstybiniame lygmenyje	Savivaldos lygmenyje	
Tradicinės vertybės			
Atsakomybė	2	2	4
Atskaitomybė	3	2	5
Garbingumas	2	0	2
Nesavanaudiškumas	4	1	5
Nešališkumas	2	1	3
Pavyzdingumas	2	0	2
Politinis neutralumas	2	0	2
Profesinis lojalumas	2	0	2
Sąžiningumas	1	1	2
Skaidrumas	1	2	3
Viešumas	2	1	3
Tarnauti visuomenės interesui	4	2	6
Teisingumas	1	0	1
Naujosios vertybės			
Bendradarbiavimas	2	1	3
Efektyvumas	3	1	4
Ekonomiškumas	3	1	
Atskaitomybė už rezultatus	0	0	0
Inovacijos	0	0	0
Kūrybingumas	1	0	1
Iš viso vnt. proc.	33	15	48
	69	31	100

Vertinant pasirinktas valstybės tarnautojų profesines vertybes pagal tai kokio lygmens norminiuose aktuose ji pasireiškia dažniausiai, galima teigti, kad vertybės dažniausiai reglamentuojamos valstybinio lygmens teisės aktuose/dokumentuose. Kokybinė turinio analizė rodo, kad iš 100 proc. atrankos kriterijų atitikusių vertybių tik 31 proc. buvo vietos savivaldos lygmenyje pasireiškiosios profesinės vertybės.

2.3. Teisės aktuose identifikuotų profesinių vertybių tarnavimo visuomenės interesui ir politinio neutralumo analizė

Šiame poskyriuje detaliau analizuojama teisės aktuose pateikiama informacija apie tarnavimo visuomenės interesui ir politinio neutralumo profesines vertybes, kurios sietinos su valstybės tarnautojų vaidmeniu politiniame gyvenime. Bakalauro darbo tiriamojoje dalyje profesinės vertybės analizuojamos remiantis pagal teorinėje dalyje pateiktą vertybių klasifikaciją (žr. 5lent.). Apibendrinus teorinėje dalyje pateiktas valstybės tarnautojų profesines vertybes, galima teigti, kad **tarnavimo visuomenės interesui** vertybė yra labai svarbi valstybės tarnautojo darbinėje aplinkoje. Visuomenės interesas valstybės tarnautojui reiškia tą patį, ką teisėjams teisingas procesas (Herring, 1992). Vadovaujantis šia profesine vertybe, valstybės tarnautojai turi paisyti įvairialypių atskirų grupių interesus, atsižvelgiant į sprendimo pasekmes skirtingoms visuomenės grupėms, bandyti subalansuoti interesus arba ieškoti konsensuso.

Atlikta teisės aktų analizė leidžia daryti prielaidą, kad tarnavimo visuomenės interesui vertybė reglamentuojama ne visuose valstybinio lygmens tarnautojų teisės aktuose. Identifikuojant tarnavimo visuomenės interesui profesinę vertybę, pastebėta, kad ji apibrėžiama LR Konstitucijoje (1992), LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklėse (2002), LR Viešojo administravimo įstatyme (1999), LR Valstybės tarnybos įstatyme (2002); vietos savivaldos lygmenyje tarnavimo visuomenės interesui vertybė identifikuota Šiaulių rajono savivaldybės administracijos Darbo tvarkos taisyklėse (2000) ir LR Vietos savivaldos įstatyme (2011).

14 lentelė

Profesinė vertybė – „tarnavimas visuomenės interesui“

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Valstybės lygmuo	
LR Konstitucija (Žin., 1992, Nr. 33 – 1014)	5strp. Valdžios įstaigos tarnauja žmonėms.
LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (Žin., 2002, Nr. 65-2656).	II strp. 4.1. tarnauti visuomenės interesams; 5.3. naudotis jam suteiktomis galiomis apginti visuomenės interesus nuo pažeidimų.
LR Viešojo administravimo įst. (Žin., 1999, Nr. VIII-1234).	1strp. Šis įstatymas sudaro prielaidas įgyvendinti Lietuvos Respublikos Konstitucijos nuostatą, kad visos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms;
LR Valstybės tarnybos įst. (2002, Nr. 45-1708).	Tarnauti visuomenės interesams.
Savivaldos lygmuo	
LR Vietos savivaldos įst. (Žin., 2000, Nr. 91-2832).	4strp. 12) žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo ir gerbimo. Savivaldybės institucijų ar valstybės tarnautojų priimami sprendimai turi nepažeisti žmogaus orumo, jo teisių ir laisvių,

	lygių galimybių.
Šiaulių r. sav. adm. Darbo tvarkos taisyklės (Žin., 2011, Nr. A- 1686 (8.1).	VI. 24.1. gerbti žmogų, jo teises ir laisves, valstybę ir jos institucijas, vienodai tarnauti visiems žmonėms; 24.7. elgtis nepriekaištingai, nepriimti dovanų, išskirtinių lengvatų ir nuolaidų;

Analizuojant pagrindinį šalies įstatymą – Lietuvos Respublikos Konstituciją (taliau – LR Konstitucija), pastebėta, kad šis įstatymas neturi atskiro skyriaus, skirto valstybės tarnautojų gairėms apibrėžti. Tai nėra išimtinis atvejis demokratinų valstybių konstitucionalizmo praktikoje. LR Konstitucijoje identifikuotas pagrindinis valdžios įstaigų tarnavimo žmonėms principas, vertybė. Šios vertybės svarbą geriau gali padėti suvokti išsakytą kritika roacionaliai biurokratijai t.y. kai organizacijos tikslai transformuojasi į tikslą atitikti taisykles, kas sukelia biurokratinį nelankstumą ir biurokrtiją. Tarnavimo visuomenės interesui vertybė yra svarbi tuo, kad skatinama vadovautis ne vien tik teisiniais dalykais, bet ir atkreipti dėmesį į žmogiškąsias vertybes. Sovietmečiu tarnavimo visuomenės interesui vertybės turinys buvo kitas. Tuomet remtasi ne visuomenės interesais, bet komunistų partijos ideologija (tarnavimas partijai/tarnavimas visuomenės interesams). Lojalumas, tarnavimas valstybei ir partijai, paklusnumas buvo pagrindinės valstybės tarnautojų vertybės. Galima daryti išvadą, kad šios vertybės turinys kito, atsižvelgiant į besikeičiančios aplinkos tendencijas.

Sekančiame tyrimui atrinktame dokumente - LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklėse (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656), taip pat deklaruojama tarnavimo visuomenės interesui vertybė. Šių taisyklių tikslas - apibrėžti veiklos ir elgesio principus, kurių turi laikytis valstybės tarnautojas, įgyvendindamas savo teises, vykdydamas teisės aktuose nustatytas pareigas bei funkcijas, ir didinti visuomenės pasitikėjimą valstybės tarnautojais. Šiame dokumente tarnavimas visuomenės interesui pasireiškia per tokias valstybės tarnautojo pareigas: vienodai tarnauti visiems žmonėms, nepaisydamas jų kilmės, socialinės padėties ir pan, kurias vykdydamas turi atsižvelgti į visuomenės interesus; ir per tarnautojo teises: naudotis jam suteiktomis galiomis apginti visuomenės interesus nuo pažeidimų. Jeigu valstybės tarnautojas nesilaiko šio principo, bet kuris asmuo turi teisę pateikti skundą valstybės ar savivaldybės institucijai, kurioje tarnauja skundžiamas valstybės tarnautojas, vadovui. Vadovas turi apsvastyti skundą ir nuspręsti, ar reikia pradėti tarnybinį patikrinimą. Galima teigti, kad valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklėse reglamentuojama tarnavimo visuomenės interesui vertybė yra biurokratinė ir nepasikeitė su NVV paradigma, kurioje buvo akcentuojamas tarnavimas ir dėmesys klientui, o ne piliečiui.

Atliekant tyrimą, išskiriamas ir LR viešojo administravimo įstatymas (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. VIII-1234). Šio įstatymo preambulėje teigiama, kad šis įstatymas sudaro prielaidas įgyvendinti Konstitucijos nuostatą, kad visos valdžios įstaigos tarnauja žmonėms. Galima teigti, kad viešojo administravimo įstatymas netiesiogiai įgyvendina tarnavimo visuomenės interesui vertybę.

Bakalauro darbo tiriamojoje dalyje atliekant kokybinę turinio analizę valstybės tarnautojų teisės aktai klasifikuojami pagal valstybinio ir vietos savivaldos lygmenyje esančius teisės aktus/dokumentus. Identifikavus valstybiniame lygmenyje tarnavimo visuomenės interesui vertybę, reikia paminėti, kad ši vertybė randama ir vietos savivaldos teisės aktuose/dokumentuose. Vienas iš pagrindinių įstatymų, reglamentuojančių valstybės tarnautojų profesines vertybes vietos savivaldoje yra LR Vietos savivaldos įstatymas (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 91-2832). Šio įstatymo paskirtis nustatyti savivaldybių institucijų sudarymo ir veiklos tvarką įgyvendinant LR Konstitucijos ir kitų įstatymų, kurie apibrėžia vietos savivaldos principus, savivaldybių institucijas ir jų kompetenciją, funkcijas, savivaldybės tarybos nario statusą, savivaldybių ūkinės ir finansinės veiklos pagrindus. Šiame įstatyme įtvirtina viena iš valstybės tarnautojų profesinių vertybių - tarnauti visuomenės interesui. Ji pateikiama per tokį vietos savivaldos principą kaip žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimą ir gerbimą, bei jų sprendimus, kurie neturi nepažeisti žmogaus orumo, jo teisių ir laisvių, lygių galimybių. Atliekant tyrimą pastebėta, kad ši vertybė nekito nuo šio įstatymo sukūrimo iki dabar. Galima teigti, kad šios vertybės reglamentavimas teisės aktuose parodo šios vertybės svarbumą.

Paskutiniame norminiame akte, kuriame deklaruojama tarnavimo visuomenės interesui profesinė vertybė savivaldos lygmeniu yra Šiaulių rajono savivaldybės Darbo tvarkos taisyklės (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. A- 1686 (8.1)). Minėtame dokumente, kuris reglamentuoja elgesio reikalavimus tarnautojams teigiama, kad administracijos valstybės tarnautojas (darbuotojas) turi laikytis visuotinai priimtų etikos normų. Viena iš nurodytų punktų (VI. 24.1) teigiama, kad valstybės tarnautojas turi vienodai tarnauti visiems žmonėms, gerbti žmogų, jo teises ir laisves, valstybę ir jos institucijas. Taip pat teigiama, kad valstybės tarnautojas turi elgtis nepriekaištingai, nepriimti dovanų, išskirtinių lengvatų ir nuolaidų. Pastarajame teiginyje galima įžvelgti tarnavimo visuomenės intereso profesinę vertybę, nes pasak C. Lewio (1991), tinkamas valstybės tarnautojo įvaizdis yra svarbus aspektas tarnaujant visuomenės interesui.

Analizuojant tarnavimo visuomenės interesui vertybę, reikia pažymėti, kad ši vertybė apima ir *interesų konflikto vengimo* momentą. Interesų konfliktas – situacija, kai valstybinėje tarnyboje dirbantis asmuo, atlikdamas pareigas ar vykdydamas pavedimą, privalo priimti sprendimą ar dalyvauti jį priimant, ar įvykdyti pavedimą, kurie susiję ir su jo privačiais interesais (*LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas*, *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 18-431, 2strp.).

Valstybės tarnautojų įstatymai, draudžiantys interesų konfliktą

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Valstybės lygmuo	
LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įst. (Žin., 2000, Nr. 18-431)	3strp. 2. įstatymų nustatyta tvarka ir priemonėmis vengti interesų konflikto;
LR Valdininkų įst. (Žin., 1995, Nr. 33).	10strp. Reikalauja vengti interesų konflikto.
Savivaldos lygmuo	
Šiaulių r. sav. admin. Darbo tvarkos taisyklės (2011, Nr. A- 1686 (8.1).	24.4.strp. nepiktnaudžiauti suteiktomis galiomis; 24.6. strp. vadovautis tarnyboje viešaisiais interesais ir vengti viešųjų ir privačių interesų konflikto;

Interpretuojant lentelės duomenis, galima teigti, kad interesų konfliktas nuolat kelia pavojų valdžios darbui. Identifikuojant interesų konflikto vengimą teisės aktuose pastebėta, kad jis randamas šiuose teisės aktuose/dokumentuose (žr. 14 lent.). LR Valdininkų įstatyme (*Valstybės žinios, 1995, Nr. 33*) reikalavimas vengti interesų konflikto išreiškiamas per tokius draudimus: valstybės tarnautojui draudžiama dirbti kitose įmonėse, įstaigose ir organizacijose, būti jų valdymo organų nariais, turėti kitas renkamas ar skiriamas pareigas, gauti kitą atlyginimą, išskyrus atlyginimą už kūrybinę veiklą ir pan.

LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas (*Valstybės žinios, 2000, Nr. 18-431*) yra interesų konflikto prevencijos priemonė. Įstatyme yra numatytos kelios priemonės, užkertančios kelia interesų konfliktui: privačių interesų deklaravimas (4 str.), nusišalinimas nuo sprendimo rengimo, svarstymo ar priėmimo (11 str.). Įstatymas numato ir tam tikrą kontrolę: veiksmus tikrina institucijos vadovas, Mokesčių inspekcija ar Vyriausioji tarnybinės etikos komisija. Taip pat yra viešumo galimybė (9 – 10str.). LR Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo priežiūra patikėta specialiai įkurtai Vyriausiajai tarnybinės etikos komisijai.

Analizuojant savivaldos lygmenį, galima paminėti Šiaulių r. sav. Darbo tvarkos taisyklės (*Valstybės žinios, 2011, Nr. A- 1686 (8.1)*), kuriuose taip pat identifikuojamas interesų konflikto vengimo momentas. Jis pasireiškia per draudimą vadovautis tarnyboje viešaisiais interesais ir vengti viešųjų ir privačių interesų konflikto bei nepiktnaudžiauti suteiktomis galiomis. Galima išskirti pagrindinius etikos principus, kuriais turėtų remtis interesų konfliktą draudžiantys įstatymai (žr. 15 lent.)

Principai, kuriais turėtų remtis interesų konfliktą draudžiantis įstatymas

Principai	Principų atitikmuo LR Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme
<i>Negalima dalyvauti priimant sprendimus turint privatų interesą.</i>	Suinteresuotas asmuo turi informuoti tiesioginį vadovą apie esamą interesų konfliktą ir nusišalinti nuo dalyvavimo tolesnėje procedūroje (11 str.). Asmuo negali naudodamas savo pareigas, galią ir vardą siekti paveikti kitų asmenų sprendimą (13 str.).
<i>Draudžiama priimti dovanas ir pan. iš privačių suinteresuotų šaltinių.</i>	Reikalaujama deklaruoti ne iš giminių gautas dovanas, kurių vertė viršija 1 MGL ir paslaugas, kurių vertė viršija 5 MGL. Leidžiamos dovanos ar paslaugos, kurios įprastai yra susijusios su asmens, dirbančio valstybinėje tarnyboje, pareigomis (14 str.)
<i>Valstybės tarnautojui draudžiama padėti privatiems asmenims ar organizacijoms, bendraujant su valdžia.</i>	Valstybės tarnautojas negali atstovauti valstybei ar savivaldybei, ar jų institucijoms tvarkydamas reikalus su fiziniais ar juridiniais asmenimis, iš kurių jis ar jo giminaičiai, šeimos nariai gauna pajamų ar turi akcijų, daugiau nei 10 proc. įstatinio kapitalo;

Šaltinis: sudaryta darbo autorės pagal Palidauskaitės (2007) pateiktą medžiagą ir remiantis LR Viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymu (Žin., 2000, Nr. 18-431.

Apibendrinant tarnavimo visuomenės interesui profesinę vertybę, galima teigti, kad 1999 m. akcentuojama pareiga būti lojaliam Lietuvos valstybei ir jos konstitucinei santvarkai, nuo 2002 m. teisės aktuose atsiranda pareiga tarnauti visuomenės interesams. J. Palidauskaitė (2007, p. 234) šios pareigos atsiradimą traktuoja kaip tam tikrą kokybinį šuolį (bent jau teisinėje mintyje) lyginant su 1995 m. Valdininkų įstatymo redakcijos nuostatomis. To šuolio esmę galima būtų nusakyti kaip posūkį nuo tik Vyriausybės nutarimų, teisės aktų, vadovų užduočių ir pavedimų vykdymo iki tarnavimo visuomenės interesams idėjos.

Kita profesinė vertybė, kuri siejama su valstybės tarnautojų vaidmeniu politiniame gyvenime yra politinio neutralumo vertybė. **Politinis neutralumas** reiškia neatstovavimą politikų pagal jų asmeninius arba partinius interesus rekomenduojamoms ir proteguojamoms įmonėms; nekeisti veiklos principų ir prioritetų pagal atskirų politinių partijų daromą spaudimą arba primetamus trumpalaikius tikslus. Iš esmės argumentuojama, kad valstybės tarnautojai turi ypatingą atsakomybę skatinti tam tikras vertybes, pavyzdžiui, nešališkumą teikiant viešąsias paslaugas.

Profesinė vertybė – „politinis neutralumas“

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Valstybinis lygmuo	
LR Valstybės tarnybos įstatymas (Žin., 1999, Nr. VIII-1316).	Lietuvos Respublikos valstybės tarnyba grindžiama politinio neutralumo principu.
LR Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įst. projektas (Žin., 2011, Nr. 4-1-102).	Lietuvos Respublikos valstybės tarnyba grindžiama politinio neutralumo principu.

Atliekant tyrimą pastebėta, kad politinio neutralumo vertybė identifikuojama tik tyrimui atrinktuose valstybinio lygmens teisės dokumentuose. LR Valstybės tarnybos įstatyme (*Valstybės žinios, 1999, Nr. VIII-1316*), kurio 3 straipsnyje nusakant pagrindinius valstybės tarnybos ir valstybės tarnautojų veiklos etikos principus teigiama, kad Lietuvos Respublikos valstybės tarnyba grindžiama politinio neutralumo principu. Šis vertybė išlieka nepakitusi ir Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo projekte (*Valstybės žinios, 2011, Nr. 4-1-102*).

Analizuojant vietos savivaldos lygmenį politinio neutralumo vertybė nėra deklaruojama atrinktuose teisės aktuose, būtų galima daryti išvadą apie šios vertybės neakcentavimą savivaldybės tarnautojų veikloje. Tačiau žinant, kad LR valstybės tarnybos įstatymas nustato visiems valstybės tarnautojams (įskaitant ir savivaldybės tarnautojus) pagrindinius valstybės tarnybos principus, todėl galima teigti, kad politinio neutralumo vertybe privalo vadovautis ir Šiaulių r. savivaldybės adm. valstybės tarnautojai. Kalbant kitais atvejais, ši vertybė randama LR savivaldybės kontrolės ir audito institucijos valstybės tarnautojų tarnybinės etikos kodekse (15.4 str.), kuriame rašoma, kad tarnautojas turi būti „politiškai neutralus, susilaikyti nuo viešo savo politinių įsitikinimų reiškimo, neužsiimti agitacija, darbo metu nedalyvauti politinių partijų ir kitų politinių organizacijų veikloje, taip pat rekomenduojama nedalyvauti ir ne darbo metu“.

Apibendrinant tarnavimo visuomenės interesui ir politinio neutralumo profesines vertybes, galima teigti, kad abi vertybės reglamentuojamos brandžiausiame Valstybės tarnybos įstatyme. Šio įstatymo preambulėje nurodoma, kad šis įstatymas nustato pagrindinius valstybės tarnybos principus, kuriais grindžiama valstybės tarnautojų veikla.

2.4. Teisės aktuose identifikuotų profesinių vertybių teisingumas, garbingumas, sąžiningumas, atsakingumas ir atskaitomumas analizė

Remiantis teorinėje dalyje pateikta profesinių vertybių klasifikacija, šiame poskyriuje analizuojamos vertybės, kurios siejamos su demokratijos idealais. Viena iš jų – teisingumo profesinė

vertybė. Objektinio idealizmo pradininkas graikų filosofas Platonas teigė, kad valdant valstybę filosofai turi visaip marinti save badu, faktiškai susilaikyti nuo absoliučiai visų gyvenimo malonumų ir kęsti kančias, ir visa tai tik tam, kad jie galėtų tarnauti teisingumui. Darbartiniu laikotarpiu to nereikalaujama iš valstybės tarnautojų, tačiau teisingumas iki šiol išliko svarbiu veiklos orientyru. **Teisingumas**, tai įsipareigojimas demokratijai, asmens teisėms, visuomenės puoselėjamos vertybėms, konstitucinei tvarkai (Bowman, 1991, p. 54). Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme (2002) numatyti 8 svarbiausi etikos principai, kurių vienas yra teisingumas. Vien žodis „teisingumas“ priverčia manyti, kad ten visi elgiasi bei dirba teisingai ir sąžiningai. Teisingumas, tiek procedūrose (tinkamame procese), tiek rezultatuose dažnai yra svarbiausias dalykas valdžios veikloje. Kadangi daugelio šalių administracijos lygmenys perėmė rinkos logiką, sumažėjo teisingumas, vadinasi atsirado ir naujų etinių problemų, susijusių su teisingumo sumažėjimu (Frederickson, 1998, p. 316 – 317).

18 lentelė

Profesinė vertybė – „teisingumas“

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Valstybės lygmuo	
LR Valstybės tarnybos įst. (2002, Nr. 45-1708).	3 strp.2. Valstybės tarnautojas privalo būti teisingas sprendamas prašymus, nepiktnaudžiauti jam suteiktomis galiomis ir valdžia;
LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (2002, Nr. 65-2656).	3.2. būti teisingas nagrinėdamas prašymus, skundus, pareiškimus, nepiktnaudžiauti jam suteiktomis galiomis;

Atliekant analizę teigiama, kad valstybės tarnautojai turi pareigą skatinti teisingumą, kuri ryški paskutinius du dešimtmečius. Tai buvo vadinamojo naujojo viešojo administravimo pagrindas. Atlikta teisės aktų turinio analizė rodo, kad Lietuvos valstybės teisinėje bazėje teisingumo profesinė vertybė pasireiškia retai. LR Valstybės tarnybos įstatyme (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708) teisingumo vertybė įtvirtinama kaip viena iš 8 svarbiausių etikos principų, tačiau 2011 m. LR valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo projekte (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 4-1-102). atsisakoma teisingumo bei pavyzdingumo principų, o sąrašas papildomas atvirumo, kūrybingumo bei efektyvumo principais. LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklėse (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656) teisingumo vertybę galima įžvelgti per tokius nurodymus valstybės tarnautojui, kaip būti teisingam nagrinėjant prašymus, skundus ir pan. Galima daryti išvadą, kad vyksta vertybių kaita, kadangi tokias pamatines vertybes kaip teisingumas, keičia naujos rinkos vertybės.

Analizuojant valstybės tarnautojų profesines vertybes normatyviniu požiūriu kitos vertybės kurios siejamos su demokratijos idealais yra **atsakomybė** ir **atskaitomybė**. Valstybės tarnautojui atsakingumas yra svarbus tuo, kad elgiantis atsakingai visų suinteresuotųjų atžvilgiu, jie tinkamai reprezentuoja savo profesinės veiklos žinias, įgūdžius, išskiriančius juos iš kitų profesijų. Tarnautojų profesinės vertybės atsakomybė ir atskaitingumas yra laikomas demokratijos idealais, todėl jos ypatingai svarbios jų profesinėje veikloje, todėl būtinas jų reglamentavimas teisės aktuose.

19 lentelė

Profesinės vertybės – „atsakomybė“ ir „atskaitomybė“

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Valstybės lygmuo	
LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (2002, Nr. 65-2656).	2.1. vykdyti savo pareigas rūpestingai ir atsakingai; 7.1. asmeniškai atsakyti už savo sprendimus; 7.2. įstaigos vadovo reikalavimu atsiskaityti už savo veiklą;
LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įst. (2000, Nr. 18-431)	24 strp. Asmenys, dirbantys valstybinėje tarnyboje, už šio įstatymo pažeidimus atsako įstatymų nustatyta tvarka.
LR Valstybės tarnybos įst. (2002, Nr. 45-1708).	3strp.6. Valstybės tarnautojas asmeniškai atsako už savo sprendimus ir atsiskaito už juos visuomenei;
Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įst. projektas (2011 m.)	Valstybės tarnautojų veiklos principas: atskaitomybė;
Savivaldos lygmuo	
LR Vietos savivaldos įst. (Žin., 2000, Nr. 91-2832).	4 strp.5. atsakingumo savivaldybės bendruomenei. Savivaldybės tarybos nariai už savo veiklą yra atsakingi ir atskaitingi rinkėjams ir visai savivaldybės bendruomenei;
Šiaulių r. sav. admin. Darbo tvarkos taisyklės (2011, Nr. A-1686 (8.1)).	24.9. asmeniškai atsakyti už savo priimtus sprendimus, pripažinti savo klaidas ir jas taisyti; 44. Tarnautojai (darbuotojai), darbo laiku palikdami tarnybos vietą, privalo žodžiu informuoti savo tiesioginį vadovą.

Atliekant teisės aktų analizę, pastebėta, kad atsakomybė ir atskaitomybė dažnai minimos valstybės tarnautojų teisės aktuose. Kaip pavyzdį galima pateikti LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisykles (Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2656).), kuriuose teigiama, kad valdininkai savo pareigas turi atlikti atsakingai, bei už savo veiksmus prisiimti asmeninę atsakomybę. LR Valstybės tarnautojo etikos taisyklės sudaro trys skyriai (bendrosios nuostatos, bendri etiško elgesio principai, baigiamosios nuostatos) ir 46 straipsniai. Šios taisyklės buvo sukurtos remiantis LR Valstybės tarnybos įstatyme identifikuotais aštuoniais etikos principais. Šiuose taisyklėse įteisintas ir

atsiskaitomybės punktas, kuris teigia, kad vadovui pareikalavus valstybės tarnautojas turi tiesiogiai atsiskaityti už savo veiksmus.

Kitame analizuojamame įstatyme, LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 18-431) 6 skirsnyje prie įstatymo vykdymo kontrolės 24 strp. išskiriamas atskiras punktas – atsakomybė. Jame nurodoma, kad valstybės tarnautojas už šio įstatymo pažeidimus atsako įstatymų nustatyta tvarka. Vertinant tokius įstatymus, galima daryti išvadą, kad profesinių vertybių atsakomybės ir atskaitomybės įtvirtinimas išreiškiamas keliais punktais, ir tai reiškia, kad valdžia atkreipia dėmesį į šias tarnautojų vertybes ir jas traktuoja kaip svarbias ir aktualias tarnautojų profesinėje veikloje.

Analizuojant savivaldos lygmenį atsakingumo ir atskaitomybės vertybių įteisinimo aspektu, galima teigti, kad šios vertybės minimos LR Vietos savivaldos įstatyme (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 91-2832). Šiame dokumente teigiama, kad atsakingumo profesinė vertybė išreiškiama per bendravimą su savivaldybės bendruomene. Valstybės tarnautojai už savo veiksmus yra atsakingi ir atskaitingi rinkėjams ir visai savivaldybės bendruomenei.

Šiaulių rajono savivaldybės Darbo tvarkos taisyklėse (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. A-1686 (8.1) taip pat identifiukuotos atsakingumo ir atskaitomybės vertybės. Taigi galima teigti, kad valstybės tarnautojų teisės aktuose/dokumentuose reglamentuojamos profesinės vertybės atsakingumas ir atskaitomybė reiškia, kad bandoma remtis naujuoju viešuoju valdymu, kuriame pagrindinis požymis yra atsakingumo iškėlimas.

Kitos profesinės vertybės, kurios siejamos su demokratijos idealais yra garbingumas ir sąžiningumas. **Garbingumas** - tai pastovus aukštų standartų laikymasis pirmenybę atiduodant principui, o ne interesui (Guy, Denhardt, 1991, iš Palidauskaitės, 2007, p. 63-72). **Sąžiningumas** reiškia, kad valstybės tarnautojai turi elgtis teisingai, priėminti teisingus sprendimus bei sakyti teisą piliečiams. Tai viena iš pamatinių doro elgesio nuostatų., kuri apima sąžinės klausymąsi ir elgimąsi pagal jos „priesakus“, tiesos sakymą, garbingą elgesį kitų asmenų atžvilgiu ir kt.

20 lentelė

Profesinės vertybės – „garbingumas“ ir „sąžiningumas“

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Garbingumas	Valstybės lygmuo
LR Valstybės tarnybos įst. (2002, Nr. 45-1708).	3strp. 1. valstybės tarnautojas privalo gerbti žmogų ir pagrindines jo teises bei laisves, Konstituciją, valstybę, jos institucijas ir įstaigas, įstatymus, kitus teisės aktus ir teismų sprendimus;
LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (2002, Nr.	9.8. pripažinti savo klaidas ir jas taisyti arba siūlyti taisyti.

65-2656).	
Sąžiningumas	Valstybės lygmuo
LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įst. (Žin., 2000, Nr. 18-431)	3strp. sąžiningai atlikti tarnybines pareigas;
	Savivaldos lygmuo
LR Vietos savivaldos įst. (Žin., 2000, Nr. 91-2832)	22strp. 1) sąžiningai atlikti visas savivaldybės tarybos nario pareigas.

Atliekant tyrimą pastebėta, kad garbingumo vertybė retai kada pasireiškia teisės aktuose. Valstybiniu lygmeniu ši vertybė įtvirtinta LR Valstybės tarnybos įstatyme (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708), kuriame teigiama, kad valstybės tarnautojas privalo gerbti visuomenę, įstatymus ir pan. Taip pat šią vertybę galima įžvelgti LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklėse (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656), kuriuose garbingumas perteikiamas per klaidų pripažinimą ir mokymąsi iš jų. Galima teigti, kad garbingas valstybės tarnautojo elgesys formuoja pasitikėjimą valstybės tarnyba, todėl šios vertybės reglamentavimas teisės aktuose yra svarbus.

Kita vertybė – sąžiningumas, identifikuojama šiuose dokumentuose: LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 18-431) ir LR Vietos savivaldos įstatymas (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 91-2832). Atlikta teisės aktų analizė parodė, kad identifikuojant sąžiningumo vertybę minėtuose valstybės tarnautojų teisės dokumentuose, pastebėta, kad LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatyme (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 18-431), ji įtvirtinama, kaip viena iš prievolių valstybės tarnautojams t.y. sąžiningai ir tinkamai atlikti tarnybines pareigas, kuria privalo vadovautis valstybės tarnautojas savo veikloje.

Vietos savivaldos lygmenyje sąžiningumo vertybė pateikiama nusakant savivaldybės tarybos narių pareigas. Vietos savivaldos įstatyme (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 91-2832) reglamentuojant Savivaldybės tarybos nario statusą, jo priesaikos žodžiuose teigiama, kad valstybės tarnautojas turi prisiekti gerbti ir vykdyti Lietuvos Respublikos Konstituciją ir įstatymus, sąžiningai atlikti visas savivaldybės tarybos nario pareigas ir susilaikyti nuo veiksmų, pažeidžiančių gyventojų teises ir viešuosius interesus.

Apibendrinant profesines vertybes, kurios siejamos su demokratijos idealais t.y. garbingumas, sąžiningumas, atsakomybė, atskaitomybė ir teisingumas galima teigti, kad jų reglamentavimas teisės aktuose/dokumentuose rodo šių vertybių svarbą normatyviniu aspektu.

2.5. Teisės aktuose identifikuotų profesinių vertybių nešališkumo, nesavanaudiškumo, profesinio lojalumo, viešumo ir skaidrumo analizė

Atsižvelgiant į tai, kad bakalauro darbo tyrime profesinės vertybės tiriamos jas suklasifikavus į atskiras grupes, šiame poskyriuje bus pateikiamos profesinės vertybės kurios siejamos su valstybės tarnautojų profesine veikla. Vienos iš tokių vertybių yra **nešališkumo** ir **neutralumo** profesinės vertybės. Nešališkumo vertybė ypatingai siejama su profesine veikla, nes be šios vertybės nebūtų gali priimti teisingų sprendimų tautos ir piliečių plotmėje. Deja, skaitant spaudą ir kitus šaltinius neretai kada pasigirsta apie neobjektyvius valstybės pareigūnų veiksmus (konkursai į biudžetines įstaigas vykdomi nešališkai, nevengia asmeniškumų priimdami sprendimus ir pan.). Šios vertybės reiškia, kad nors viešojo administravimo organizacijų darbuotojai ne tik turi teisę, kaip ir kiti piliečiai, būti lygūs prieš įstatymą, bet ir privalo užtikrinti, kad viešosios paslaugos bus teikiamos lygiai visiems visuomenės nariams, nesuteikiant pirmumo teisių konkreitiems asmenims ar jų grupėms. Taip pat valstybės tarnautojai turi nepamiršti, kad laikydamiesi nustatytos politikos, turi būti politiškai neutralūs ir nepriklausantys jokioms politinėms jėgoms.

Atliekant kontent turinio analizę, pastebėta, kad nešališkumo profesinė vertybė įtvirtinama tokiuose įstatymuose, kurie pateikiami lentelėje (žr. 21 lent.).

21 lentelė

Profesinės vertybės – „nešališkumas“

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Valstybės lygmuo	
LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimo įst. (2006, Nr. X-736).	3strp. 2. objektyvumo, reiškiančio, kad sprendimo priėmimas ir kiti oficialūs viešojo administravimo subjekto veiksmai turi būti nešališki ir objektyvūs;
LR Valstybės tarnybos įst. (2002, Nr. 45-1708).	3strp. 5. valstybės tarnautojas privalo būti objektyvus, priimdamas sprendimus vengti asmeniškumų;
LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įst. (Žin., 2000, Nr. 18-431).	3strp. 1. nešališkai, atlikti tarnybines pareigas;
LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (Žin., 2002, Nr. 65-2656).	6strp. 1. būti objektyvus ir neturėti asmeninio išankstinio nusistatymo, priimdamas sprendimus; 6.2. elgtis nešališkai, skirdamas tinkamą dėmesį žmonių teisėms, vykdydamas savo pareigas; 6.3. elgtis teisėtai ir savo įgaliojimus naudoti nešališkai priimdamas sprendimus; 9.7. konfliktinėmis aplinkybėmis elgtis objektyviai ir nešališkai, išklausyti abiejų pusių argumentus ir ieškoti

	objektyviausio sprendimo;
Savivaldos lygmuo	
LR teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įst. (Žin., 2005, Nr. 139-5008).	4strp.4. objektyvumo, reiškiančio, kad įstaigos valstybės tarnautojai ar darbuotojai teikdami informaciją turi būti nešališki ir objektyvūs.
Šiaulių r. sav. admin. Darbo tvarkos taisyklės (2011, Nr. A- 1686 (8.1).	24 strp. 4. objektyviai nagrinėti prašymus, skundus, pareiškimus, nepiktinaudžiauti jam suteiktomis galiomis, objektyviai priimti sprendimus, neturint išankstinio nusistatymo;

Valstybės tarnautojų nešališkumo profesinė vertybė deklaruojama tyrimui atrinkame LR Viešojo administravimo įstatymo redakcijose. Nors šis įstatymas turėjo pakeitimų, bet objektyvumo principo atžvilgiu jis išliko nepakitęs. Kitą pavyzdį galima pateikti Lietuvos Respublikos viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymą, priimtą 1997 m., kuriuo siekiama taip pat įtvirtinti priimamų sprendimų nešališkumą ir užkirsti kelią atsirasti bei plisti korupcijai valstybinėje tarnyboje.

Analizuojant sekantį dokumentą, kuriame minima nešališkumo ir objektyvumo vertybė, reikia išskirti LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisykles (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656). Lietuvoje, papildžius 2002 m. balandžio 23 d. LR valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymą pagrindiniais valstybės tarnybos ir valstybės tarnautojų veiklos etikos principais (3str.), buvo parengtos Valstybės tarnautojo veiklos etikos taisyklės. Taisyklės patvirtino LR Vyriausybė. Jos įsigaliojo nuo 2002 m. liepos 1 d. Taisyklės apibrėžia valstybės tarnautojo santykius su politikais, visuomene, vadovybe, kolegomis, pavaldiniais, numato disponavimo tarnybine informacija tvarką, sprendimų priėmimo niuansus, elgesio normas interesų konflikto situacijomis. Kol tebėra rengiamas LR Valstybės tarnautojų elgesio kodeksas, šios taisyklės atlieka kodekso funkciją.

Atliekant tyrimą savivaldos lygmeniu nešališkumo vertybė identifikuojama LR teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatyme (*Valstybės žinios*, 2005, Nr. 139-5008), kuriame teigiama, kad objektyvumo vertybė pasireiškia per valstybės tarnautojo teikiamą informaciją, kuri turi būti tokia, kuri neišsiskiria nei vieno asmens ar grupės gaunamos informacijos atžvilgiu. Taip pat galima paminėti Šiaulių rajono savivaldybės Darbo tvarkos taisykles (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. A- 1686), kuriuose nešališkumas išreiškiamas per objektyvius sprendimus, nagrinėjamų prašymų, skundų, pareiškimų atveju; bei nepiktinaudžiovimu valstybės tarnautojui suteiktomis galiomis ir neturint išankstinio nusistatymo prieš asmenį ar grupę. Galima

daryti išvadą, kad ši profesinė vertybė neišgyveno vertybių kaitos pereinamojo laikotarpio šalyse, kadangi ji išliko tokia pati savo reikšme ir svarbumu valstybės tarnautojų teisės aktuose.

Kita profesinė vertybė, kuri siejama su valstybės tarnautojų veikla yra **nesavanaudiškumo** vertybė. Ši vertybė reiškia, kad valstybės tarnautojas privalo vadovautis visuomenės interesais, naudoti jam patikėtą valstybės ir savivaldybių turtą, tarnybinių informaciją tik visuomenės gerovei, eidamas valstybės politiko pareigas ar atlikdamas tarnybines pareigas nesiekti naudos sau, savo šeimai, savo draugams.

22 lentelė

Profesinė vertybė – „nesavanaudiškumas“

Reglamnetuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Valstybės lygmuo	
LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (2002, Nr. 65-2656).	1.2. nesinaudoti valstybės ar savivaldybės nuosavybe ne tarnybinei veiklai. 4.5. nesinaudoti savo tarnybine padėtimi ir nereikalauti kitų valstybės tarnautojų pagalbos siekdamas naudos sau, savo šeimai, artimiesiems ar draugams.
LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įst. (2000, Nr. 18-431).	3strp. 3. nesinaudoti pareigomis asmeninei naudai gauti; 6. nesinaudoti ir neleisti naudotis jokia valstybės nuosavybe, taip pat ir valstybei nuomojama nuosavybe, kitokiai nei tarnybinei veiklai.
LR Valstybės tarnybos įst. (Žin., 1999 – 07 – 30, Nr. 66 – 2130).	3strp. nesavanaudiškumas. Valstybės tarnautojas privalo vadovautis visuomenės interesais, naudoti jam patikėtą valstybės ir savivaldybių turtą, tarnybinių informaciją tik visuomenės gerovei, eidamas valstybės politiko pareigas ar atlikdamas tarnybines pareigas nesiekti naudos sau, savo šeimai, savo draugams;
Valstybės tarnybos įst. pakeitimo įst. projektas (2011 m.).	Valstybės tarnautojų veiklos principas: nesavanaudiškumas.
Savivaldos lygmuo	
Šiaulių r. sav. admin. Darbo tvarkos taisyklės (2011, Nr. A-1686 (8.1)).	Administracijos veikla grindžiama nesavanaudiškumo principu.

Atliekant tyrimą išsiaiškinta, kad nesavanaudiškumo profesinė vertybė identifikuota tiek valstybinio tiek ir savivaldos lygmens valstybės tarnautojų teisės dokumentuose. Kaip pavyzdį, valstybinio lygmens teisės aktuose, galima pateikti LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (*Valstybės žinios, 2002, Nr. 65-2656*), kuriuose reglamentuojama nesavanaudiškumo vertybė pasireiškia per draudimą naudotis valstybės ar savivaldybės nuosavybe ne tarnybinei veiklai, taip pat nesinaudoti ir neleisti naudotis tarnybine ar su tarnyba susijusia informacija kitaip, negu nustato

įstatymai ar kiti teisės aktai; taip pat draudžia nepotizmą, kuris traktuojamas kaip naudos sau ir savo artimiesiems, draugams siekimas.

Galima išskirti LR Valstybės tarnybos įstatymą, kuriame išskirtas nesavanaudiškumo principas deklaruojamas tiek 1999 m. tiek ir kitose aktuoliuose įstatymo redakcijose. Galima daryti prielaidą, kad ši vertybė buvo ir yra svarbi visais laikais reglamentuojant valstybės tarnautojų veiklą.

Kitos su profesine veikla siejamos valstybės tarnautojų vertybės yra profesinis lojalumas ir pavyzdingumas. **Pavyzdingumas** ir **profesinis lojalumas** reiškia, kad valstybės tarnautojas privalo deramai atlikti savo pareigas, nuolat tobulėti, būti nepriekaištingos reputacijos, tolerantiškas, pagarbus ir tvarkingas bei ištikimas savo profesijai. Šios vertybės identifikuotos tik valstybės lygmeniu reglamentuojant valstybės tarnautojų elgesį.

23 lentelė

Profesinė vertybė – „profesinis lojalumas“ ir „pavyzdingumas“

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Valstybės lygmuo	
LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (2002, Nr. 65-2656).	5.2.strp. būti lojalus ir paslaugus visuomenei, kuriai tarnauja, taip pat savo vadovybei, kolegoms ir pavaldiniams; 9.Pavyzdingumo principas. būti nepriekaištingos reputacijos, gebėti deramai atlikti savo pareigas, nuolat tobulintis;
LR Valstybės tarnybos įst. (Žin., 2002, Nr. 45 – 1708)	3strp. Lietuvos Respublikos valstybės tarnyba grindžiama lojalumo principu; pagrindinis veiklos principas: pavyzdingumas.

Atlikta teisės aktų analizė parodė, kad profesinio lojalumo ir pavyzdingumo vertybės analizuojamuose dokumentuose pasireiškia retai. Kaip pavyzdį galima pateikti Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656), kuriuose lojalumas įvardijamas kaip ištikimybė visuomenei bei darbdaviui, kolegoms. Taip pat šiuose taisyklėse išskiriamas ir pavyzdingumo principas (9strp.), kuriuo vadovaujantis valstybės tarnautojas privalo būti nepriekaištingos reputacijos, nuolat tobulintis, būti mandagus, malonus, paslaugus ir tvarkingas, būti tolerantiškas, pagarbiai elgtis su kitais valstybės tarnautojais, kitais žmonėmis ir pan.

Kitame analizuojamame įstatyme - Valstybės tarnybos įst. (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45 – 1708) taip pat identifikuojamos pavyzdingumo ir lojalumo vertybės. Pastebėta, kad nuo 1999 m. Valstybės tarnybos įst. išleidimo, šios vertybės nepakito. Galima daryti prielaidą apie šių vertybių svarbumą.

Analizuojant kitas vertybes, kurios valstybės tarnautojui svarbios kaip profesinės veiklos orientyrai, išskiriamos **viešumo** ir **skaidrumo** vertybės. Viešumas reiškia, kad valstybės

tarnautojas privalo užtikrinti priimamų sprendimų ir veiksmų viešumą, pateikti savo sprendimų motyvus, o informaciją gali riboti tik tuo atveju, kai tai būtina svarbiausiais visuomenės interesais. Skaidrumas reiškia, kad valdžios veikla, planai, finansavimas ir kita informacija yra pateikiama viešai ir aiškiai. Atliekant tyrimą pastebėta, kad šios vertybės identifikuojamos tiek valstybiniu tiek savivaldos lygmeniu.

24 lentelė

Profesinės vertybės – „viešumas“ ir „skaidrumas“

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Viešumas	
Valstybės lygmuo	
LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (2002, Nr. 65-2656).	2strp. Viešumo principas. 8.1. užtikrinti priimamų sprendimų ir veiksmų viešumą, pateikti savo sprendimų priėmimo motyvus; 8.2. teisės aktų nustatyta tvarka teikti reikiamą informaciją kitiems valstybės tarnautojams ir visuomenei. Informacija ribojama tik tada, kai būtina apsaugoti visuomenės interesus arba kai šitai reglamentuoja teisės aktai; 8.3. teisės aktų nustatyta tvarka teikti oficialią informaciją, kuri nėra ribojama ar konfidenciali.
Skaidrumas	
LR Valstybės tarnybos įst. (Žin., 1999, Nr. 66 – 2130).	Lietuvos Respublikos valstybės tarnyba grindžiama skaidrumo principu.
Savivaldos lygmuo	
LR Vietos savivaldos įst. (Žin., 2000, Nr. 91-28324).	4strp. 5. veiklos skaidrumas. Savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų veikla turi būti aiški ir suprantama gyventojams, kurie tuo domisi, jiems sudaromos sąlygos gauti paaiškinimus, kas ir kodėl daroma. 7. viešumo ir reagavimo į savivaldybės gyventojų nuomonę.
Skaidrumas	
Šiaulių rajono savivaldybės veiklos programa (Žin., 2013-2015, Nr. T-284).	Įgyvendinant uždavinius siekiama laikytis skaidrumo principo.

LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklėse (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656) identifiikuota viešumo profesinė vertybė, kuria vadovaujantis valstybės tarnautojas privalo užtikrinti priimamų sprendimų ir veiksmų viešumą. Taipogi ši vertybė reikalauja teisės aktų nustatyta tvarka teikti reikiamą informaciją kitiems valstybės tarnautojams ir visuomenei. Išskirtiniu atveju informacija ribojama tik tada, kai būtina apsaugoti visuomenės interesus. Tačiau šiame įstatyme nėra išskirto atskiro punkto, kuris reglamentuotų skaidrumą profesinę vertybę.

Pateikiant kitą pavyzdį, galima paminėti 1999 m. LR Valstybės tarnybos įstatymą 3.1.strp., kuriame teigiama, kad Lietuvos Respublikos valstybės tarnyba grindžiama įstatymo

viršenybės, lygiateisiškumo, politinio neutralumo, skaidrumo ir karjeros principais. Atkreipiant dėmesį į įstatymo pakeitimą 2002 m. reikia paminėti, kad skaidrumo profesinė vertybė išliko reglamentuojant valstybės tarnautojų principus, o papildomai išskirtas tik tarnybinio bendradarbiavimo principas.

Analizuojant skaidrumo ir viešumo profesines vertybes savivaldos lygmeniu, pastebėta, kad LR Vietos savivaldos įstatymo redakcijose deklaruojamos viešumo ir skaidrumo profesinės vertybės. Viešumas pateikiamas kaip reagavimas į savivaldybės gyventojų nuomonę. 2002 metais priimtu Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymo 17, 21 straipsnių papildymo bei įstatymo papildymo tryliktojo skirsniu įstatymu (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 103-4605) reglamentuotas vietos gyventojų apklausų vykdymas savivaldybėse, išplėstos nuolatinių savivaldybių gyventojų galimybės dalyvauti vietos valdžios sprendimų priėmimo procese. Tai reiškia, kad savivaldybės gyventojai ar jų atstovai turi teisę susipažinti su savivaldybės institucijų sprendimų projektais ir priimtais sprendimais, gauti viešus ir motyvuotus atsakymus į pareikštą nuomonę apie savivaldybės institucijų ir kitų savivaldybės viešojo administravimo subjektų ar atskirų valstybės tarnautojų darbą. Taip pat skaidrumo vertybė minima ir Šiaulių rajono savivaldybės veiklos programoje (*Valstybės žinios*, 2013 – 2015, Nr. T-284), kurioje teigiama, kad siekiant įgyvendinti užsibrėžtas veikas reikia vadovautis ir laikytis skaidrumo vertybės.

2.6. Teisės aktuose identifikuotų profesinių vertybių bendradarbiavimo, efektyvumo, ekonomiškumo analizė

Atliekant tyrimą valstybės tarnautojų profesinės vertybės suskirstytos pagal tai, kokiai kategorijai jos yra artimesnės. Tokios profesinės vertybės kaip *bendradarbiavimas*, *efektyvumas* ir *ekonomiškumas* yra priskiriamos vadybiniai kategorijai. Tai reiškia, kad šios vertybės yra perimtos iš verslo sektoriaus ir siejamos su NVV modelio vertybėmis.

25 lentelė

Profesinė vertybė – „bendradarbiavimas“

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Valstybės lygmuo	
LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimo įst. (2006, Nr. X-736).	4strp. 5. tarnybinės pagalbos principas reiškia, kad viešojo administravimo subjektai, rengdami administracinius sprendimus, prireikus teikia vienas kitam reikalingą informacinę ir kitokią pagalbą;
LR Valstybės tarnybos įstatymas (Žin., 2002, Nr. VIII-1316).	20strp. 12. sprendami viešas problemas, bendradarbiauti ir keistis informacija su savo ir kitų institucijų bei įstaigų valstybės tarnautojais;
Savivaldos lygmuo	

LR Vietos savivaldos įstatymas (Žin., 2000, Nr. 91-2832)	4strp. 9. savivaldybės gyventojų dalyvavimo tvarkant viešuosius savivaldybės reikalus.
--	--

Analizuojant pirmąją vadybinės kategorijos profesinę vertybę – bendradarbiavimą, kuri reiškia, kad viešojo administravimo subjektai, rengdami administracinius sprendimus, prireikus teikia vienas kitam reikalingą informacinę ir kitokią pagalbą; komandinį darbą bei piliečių įtraukimą tvarkant viešuosius reikalus. Atliktas tyrimas leidžia teigti, kad bendradarbiavimo vertybė identifikuojama pagrindiniuose valstybės tarnautojų teisės aktuose: LR Viešojo administravimo įstatyme (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. X-736); LR Vietos savivaldos įstatyme (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 91-2832) ir LR Valstybės tarnybos įstatyme (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. VIII-1316).

Remiantis LR Viešojo administravimo įstatymu (2006, Nr. X-736) pastebėta, kad nuo 2011 m. gegužės 1 d. keičiasi principo pavadinimas, tačiau semantinė reikšmė išlieka nepakitusi. Žodžių junginį *tarnybinis bendradarbiavimas* keičia *tarnybinės pagalbos* junginys.

Analizuojant vietos savivaldos lygmeniu valstybės tarnautojų teisės aktus/dokumentus, profesinę vertybę bendradarbiavimą galima įžvelgti LR Vietos savivaldos įstatyme (*Valstybės žinios*, 2000, Nr. 91-2832), kuriame matomas piliečių įtraukimas tvarkant viešuosius reikalus. Teigiama, kad savivaldybės institucijos turi sudaryti sąlygas savivaldybės gyventojams tiesiogiai dalyvauti rengiant ir svarstant sprendimų projektus, organizuojant apklausas, susirinkimus, sueigas, viešą peticijų nagrinėjimą, skatina kitas pilietinės iniciatyvos formas. Pastebėta, kad šio įstatymo pakeitimo įstatyme (*Valstybės žinios*, 2008, Nr. X-1722) atsirado naujas *atstovaujamosios demokratijos* principas, kuris yra vienas iš Europos sąjungos (toliau – ES) pamatinių principų. Šis pripažinimas nesuteikia piliečiams naujų teisių, bet turi stiprią simbolinę prasmę, kad ES pilietiškumo principas yra įtvirtintas steigiamosiose sutartyse. Iš atlikto tyrimo galima daryti prielaidą, kad Lietuvos valstybinėse institucijose vyksta tarpinstitucinis bendradarbiavimas, bei nepamirštama įtraukti į valdžios sprendimų priėmimo procesus ir plačiosios visuomenės atstovų.

Kita vadybinės kategorijos profesinė vertybė **efektyvumas** taikomas viešajame administravime su akcentais į rezultatų siekimą ir besąlygišką klientų poreikių tenkinimą. Atlikta kontent teisės aktų analizė rodo, kad ši vertybė pasitaiko tiek valstybinio tiek vietos savivaldos teisės aktų/dokumentų lygmeniu.

26 lentelė

Profesinė vertybė – „efektyvumas“

Reglamentuojantis dokumentas	Iliustruojantis teiginys
Valstybės lygmuo	

LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (2002, Nr. 65-2656).	3.3. naudoti savo tarnybos valandas efektyviai ir tik tarnybos tikslams. 9.3. savo pareigas atlikti laiku, efektyviai, atidžiai ir profesionaliai;
LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimo įst. (2006, Nr. X-736).	3strp. 6. viešojo administravimo subjektas, priimdamas ir įgyvendindamas sprendimus, jam skirtus išteklius naudoja ekonomiškai, rezultatų siekia kuo mažesnėmis sąnaudomis; 3strp. 8. „vieno langelio principas“.
Valstybės tarnybos įst. pakeitimo įst. projektas (2011 m.).	Valstybės tarnautojų veiklos principas: efektyvumas.
Savivaldos lygmuo	
Šiaulių r. sav. veiklos programa (2013-2015, Nr. T-284).	2. Įgyvendinant uždavinius siekiama laikytis ekonomiškumo, efektyvumo, „vieno langelio“ principų.

LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimo įstatyme (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. X-736) identifikuotas „vieno langelio“ principas, kuriuo siekiama, kad valstybės tarnautojai efektyviai teiktų paslaugas piliečiams. Šiuo principu siekiama „nevaikyti žmogaus“ viešojoje institucijoje, kurioje teikiamos paslaugos. Šis principas užtikrina greitą ir skaidrų prašymo nagrinėjimą, galimybę stebėti ir vertinti suinteresuotų institucijų nuomonę prašyme keliamu klausimu ir prireikus įsikišti į sprendimo priėmimo procesą; institucijoms įtvirtintas reikalavimas reguliariai vertinti asmenų aptarnavimo kokybę ir prireikus imtis priemonių jai gerinti. Galima daryti prielaidą, kad viešasis sektorius remiasi rinkos vertybėmis, kurios reglamentuojamos teisės aktuose. Iš to galima daryti išvadą, kad vyksta vertybių kaita t.y. nuo tradicinių vertybių pereinama prie NVV modelio vertybių, kurios įteisinamos teisės aktuose/dokumentuose. Šią išvadą patvirtina ir LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656), kur viename iš reikalavimų nurodoma, kad valstybės tarnautojas savo darbo valandas turi atlikti efektyviai, ir jas naudoti tik tarnybos tikslams įgyvendinti. Vadovaujantis efektyvumo principu, valstybės tarnautojas tarnybinės veiklos rezultatų turi siekti kuo mažesnėmis sąnaudomis, jam skirtus išteklius naudoti ekonomiškai.

Analizuojant vietos savivaldos lygmenį efektyvumo profesinė vertybė identifikuojama Šiaulių raj. sav. administracijos veiklos programoje (2013-2015, Nr. T-284). Šiame dokumente teigiama, kad valstybės tarnautojai atlikdami jiems pavestas užduotis turi vadovautis efektyvumo ir ekonomiškumo vertybėmis bei laikytis „vieno langelio principo“. Remiantis LR Vidaus reikalų ministro S. Šiupšinsko (2011) konferencijos duomenimis, teigiama, kad tik 20 savivaldybių (iš 51 apklaustosios) naudoja „vieno langelio principą“, kuris reiškia efektyvumo ir kokybės įgyvendinimą organizacijoje. Siekiant efektyvaus veiklos administravimo efektyvumo profesinės vertybės paisymas yra labai svarbus.

Apibendrinant atliktą analizę, darytina išvada, kad keičiantis įstatymams atsirado naujų valstybės tarnautojų profesinių vertybių, principų, kurie išskirti teisės aktuose. Vertinant naujai suformuluotas Lietuvos valstybės tarnautojų profesines vertybes, akivaizdu, kad bandoma remtis tradiciškai viešajam administravimui svarbiais principais (teisėtumas, politinis neutralumas, lygybė, teisingumas ir kt.), atspindėti visuomenės lūkesčius dėl valstybės tarnautojų (nešališkumas, skaidrumas, padorumas ir kt.), orientuotis į NVV tendencijas (vieno langelio principas, efektyvumas, ekonomiškumas). Tačiau pagrindinių NVV principų Lietuvos įstatymuose yra vos keli, tai įrodo, kad mes vis dar gyvename ir remiamės senojo viešojo administravimo tradicijomis, vertybėmis, principais.

Lietuvos valstybinio ir vietos savivaldos lygmeniu atlikta valstybės tarnautojų teisės aktų/dokumentų turinio kontent analizė, leidžia daryti išvadą, kad jos rezultatai patvirtino baigiamajame darbe iškeltą hipotezę, kad teisės aktuose pateikiama informacija neakcentuoja naujųjų (rinkos) vertybių laikymąsi valstybės tarnautojų veikloje.

2.7. Tyrimo rezultatų palyginimas su 1995-2007 m. teisės aktų analizės išvadamis

Socialinių mokslų daktarė, Jolanta Palidauskaitė savo moksliniame straipsnyje „Etika valstybės tarnyboje: vadybiniai aspektai“ (2008) atlikto LR teisės aktų, reglamentuojančių valstybės tarnautojų veiklos etinius aspektus tyrimą. Šis tyrimas leidžia pasekti valstybės tarnautojų veiklos reglamentavimo tendencijas teisėkūros vystymosi plotmėje (istorinė perspektyva). Įstatymų turinio analizė padeda išvelgti valstybės tarnautojų veiklos reglamentavimo laipsnį ir pobūdį atskirose jų veiklos srityse.

Šio tyrimo išvadose teigiama, kad keičiantis įstatymams atsirado naujų valstybės tarnybos ar viešojo administravimo principų. Šį faktą patvirtina ir bakalauro baigiamajame darbe atliktas normatyvinis teisės aktų tyrimas. Šalia visiškai naujai nustatytų svarbiausių etikos principų, kai kurie pagalbinių principai (minėti apibrėžiant kitus principus) tapo savarankiškais (subsidiarumo principas). 2011 m. Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo projekte (*Valstybės žinios, 2011, Nr. 4-1-102*) dar vienas principas tapo savarankišku, tai efektyvumo principas.

Viešojo administravimo tyrinėtojos 1995 – 2007 m. tyrimo išvadose teigiama, kad dauguma teisės aktuose identifikuotų principų atspindi tradicinio viešojo administravimo vertybes, tuo tarpu naujojo modelio apraiškos gana neženklios (1-2 akcentai). Tokią pačią išvadą leidžia daryti ir baigiamajame darbe atlikta kokybinė kontent turinio analizė. Baigiamajame darbe atlikta analizė rodo, kad 79 proc. teisės aktuose identifikuotų profesinių vertybių yra biurokratinio modelio valstybės tarnautojų vertybes.

Mokslininkės J. Palidauskaitės 2008 m. tyrimas leido pastebėti, kad valstybės tarnautojai savo veikloje daugiau vadovaujami ne teisės aktais apibrėžta vertybių sistema, bet būdami tampančios vartotojiška visuomene nariais prioritetą teikia ne savo profesinio vaidmens padiktuotoms, bet sau kaip individui, vartotojui svarbioms vertybėms. Valstybės tarnautojai orientuodamiesi į vartotojiškos visuomenės standartus pamiršta jiems keliamus aukštesnius reikalavimus, asmenines vertybes iškelia aukščiau profesinės etikos. Tradicijos (lojalumas šeimai ir draugams), sovietinis palikimas, naujai atsirandančios vartotojiškos vertybės trukdo teisės aktais identifikuotų valstybės tarnybos vertybių įgyvendinimui. Taigi galima teigti, kad profesinės vertybės reglamentuojamos teisės aktuose/dokumentuose neskatina valstybės tarnautojų jomis vadovautis.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

Išvados

Atlikta mokslinės literatūros analizė ir kokybinis teisės aktų/dokumentų turinio kontent tyrimas valstybės tarnautojų profesinių vertybių normatyviniu požiūriu leidžia daryti tokias išvadas:

Apibendrinus teorinę dalį, galima daryti išvadą, kad profesinės vertybės normatyviniu požiūriu yra siekiami profesinės veiklos ypatingi aspektai, kurie įtvirtinami teisės aktuose/dokumentuose, etikos/elgesio kodeksuose ir kituose norminiuose aktuose, kurie reglamentuoja valstybės tarnautojų principus, vertybes, veiklos gaires.

Vykstantys viešojo administravimo modernizacijos procesai įtakoja ir valstybės tarnautojų profesines vertybes. Naujoji viešoji vadyba lėmė naujų rinkos vertybių atsiradimą valstybės tarnautojų veikloje. Remiantis LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklėmis (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656), LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimo įst. (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. X-736), LR Valstybės tarnybos įst. pakeitimo įst. projektu (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 4-1-102), Šiaulių r. sav. veiklos programa (2013-2015, Nr. T-284) galima teigti, kad pagrindinės vertybės, kurios rodo viešajame sektoriuje vykstančius pokyčius yra rinkos vertybių – *efektyvumo* ir *ekonomiškumo* reglamentavimas teisės aktuose/dokumentuose, kurios reikalauja išteklius naudoti ekonomiškai valstybės tarnautojų veikloje.

Lietuvos viešojo sektoriaus įstatymai skiriasi savo apimtimi, užsibrėžtais tikslais, struktūra, aptariamais klausimais ir analizės pobūdžiu (gilinimasis arba paviršutinis apžvelgimas). Skiriasi ir vertybių reglamentavimo normatyviniai aspektai. Keičiantis įstatymams, atsirado ne tik naujų valstybės tarnybos ar viešojo administravimo principų, bet išskiriami ir etikos principai. LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimo įstatyme (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. X-736) atsiranda du visiškai nauji principai: *efektyvumas* ir „*vieno langelio*“ principas. LR Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo projekte (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 4-1-102) dar vienas principas tapo savarankišku, tai *efektyvumo* principas. Etikos principų išskyrimas rodo didesnę susidomėjimą valstybės tarnautojų profesinėmis vertybėmis. Galima teigti, kad kinta įstatymų leidėjų nuomonė bei stereotipai. Tai reiškia, kad leidžiant įstatymus stengiamasi juos tvarkyti ne tik racionaliai, remiantis taisyklėmis, profesionalumu ir pan., tačiau pradedamas kreipti dėmesys į piliečių nuomonę, į vertybes.

Atlikta teisės aktų analizė leidžia teigti, kad kai kurios valstybės tarnautojo profesinės vertybės kiek transformavosi. LR Valstybės tarnybos įstatyme (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. VIII-1316) reglamentuota vertybė *nešališkai tarnauti žmonėms* LR Valstybės tarnybos įstatymo naujoje redakcijoje (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 45-1708) keičiasi į *tarnavimo visuomenės interesams*

vertybę. Galima teigti, kad valstybės tarnyboje nuo griežtos kontrolės, vadovų užduočių ir pavedimų vykdomo pereinama prie tarnavimo visuomenės interesams idėjos.

Vertinant valstybės tarnautojų vertybes normatyviniu požiūriu, galima teigti, kad dauguma vertybių, kuriomis remiasi tradicinis viešasis administravimas, nekinta įstatymuose. Vertybės *politinis neutralumas, skaidrumas, viešumas* reglamentuojamos pagrindiniuose LR Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo redakcijose (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. VIII-1316; 2002, Nr. 45-1708; 2011, Nr. 4-1-102); vertybės *įstatymo viršenybė, objektyvumas, proporcingumas, nepiktnaudžiavimas valdžia*, reglamentuojamos pagrindiniuose LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimuose (*Valstybės žinios*, 1999, Nr. VIII-1234; 2006, Nr. X-736). Tai rodo, tradicinių vertybių nekintamumą ir svarbumą valstybės tarnautojų veikloje. Galima teigti, kad teisiškai valstybės tarnautojai remiasi tradiciškai viešajam administravimui svarbiomis vertybėmis.

Vertinant NVV modelio (*efektyvumas, ekonomiškumas, "vieno langelio" principas*) vertybių reglamentavimą teisės aktuose, galima teigti, kad pirmosios šių vertybių apraiškos Lietuvos teisinėje bazėje atsirado 2006 m. LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimo įstatyme (*Valstybės žinios*, 2006, Nr. X-736). Tolesnis rinkos vertybių reglamentavimas pastebimas LR Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo projekte (*Valstybės žinios*, 2011, Nr. 4-1-102). Galima teigti, kad bandoma orientotis į NVV paradigmos tendencijas. Tačiau pagrindinių NVV principų Lietuvos įstatymuose yra vos keli, tai įrodo, kad šiandien valstybės tarnyba remiasi biurokratinio viešojo administravimo tradicijomis, vertybėmis, principais.

Rekomendacijos

Atlikta mokslinės literatūros ir kokybinio kontent teisės aktų/dokumentų turinio analizė leidžia pateikti sekančias rekomendacijas:

Remiantis kokybine kontent turinio analize, galima teigti, kad LR Vietos savivaldos įstatyme (*Valstybės žinios*, 2008, Nr. 113-4290) ir Šiaulių rajono savivaldybės Darbo tvarkos taisyklėse (2011, Nr. A-1686) pastebimas *efektyvumo* rinkos vertybės ir „vieno langelio“ principo nebūvimas, kuriuos būtų tikslinga įtvirtinti šiuose dokumentuose, siekiant efektyvesnės vietos savivaldos tarnautojų veiklos atliekant pavestas pareigas..

Atlikus mokslinių šaltinių analizę, galima teigti, kad siekiant spręsti kylančias valstybės tarnautojų profesinių vertybių problemas prasminga diegti organizacijoje etikos elementus (etinis švietimas, organizacijos etikos/elgesio kodeksai ir t.t.), kurie padėtų reguliuoti netinkamą elgesį, skatintų profesionalizmo ir aukšto elgesio standartų diegimą paremtą profesinėmis vertybėmis.

Pažymėtina, kad tik visi elementai vienas kitą papildydami ir veikdami kartu gali duoti tinkamos kokybės rezultatų valstybės tarnautojų priimamuose sprendimuose.

Siekiant sukurti efektyvią valstybės tarnybą, paremta vadovavimusi teisės aktuose pripažintomis profesinėmis vertybėmis, būtina ugdyti šiuolaikinius viešojo administravimo lyderius, kurie galėtų aiškiai ir suprantamai spręsti problemas, gebėtų sąmoningai perimti ir perduoti naujas profesines vertybes, mokėtų suburti ir įkvėpti žmones įgyvendinti pozityvius sprendimus, taip pat koordinuotų valstybės institucijų ir profesinių bendruomenių pastangas įgyvendinant valdymo pokyčius.

Nagrinėjant valstybės tarnautojų teisinę bazę pasigendama tokių profesinių vertybių kaip: *kūrybingumas, išradingumas, inovacijos*, kurias akcentuoja NVV paradigma. Tikslinga būtų įtraukti šias vertybes į visiems valstybės tarnautojams privalomas Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisykles (*Valstybės žinios*, 2002, Nr. 65-2656), siekiant skatinti kūrybiškus, inovatyvius valstybės tarnautojų sprendimus.

Remiantis mokslinės literatūros analize vietos savivaldos atstovams rekomenduojama diskutuoti, kalbėti profesinių vertybių klausimais priimant sprendimus. Žinant, kad jokie įstatymai ar taisyklės negali numatyti visų galimų situacijų ir pateikti rekomenduotinų sprendimų, tikslinga būtų vadovautis siektinų profesinių vertybių taikymo pavyzdžius ir suvokti vertybių laikymosi svarbą platesniame kontekste

LITERATŪRA

1. Aleksienė, R. (2004). *Valstybės tarnautojų profesionalumas ir etiškumas*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-11]. Prieiga internete: <http://www.vtd.lt/index.php?1924374798>>.
2. Apie asociaciją. [Interaktyvus][žiūrėta 2013-03-07]. Prieiga internete: <http://www.lvalia.lt/>>.
3. Apie tarnybą. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-12]. Prieiga internete: <http://lygybe.lt/?pageid=3>>.
4. Bailey, D. K. (1987). *Methods of social research*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2011 – 05 – 03]. Prieiga per internetą:
<<http://www.google.com/books?hl=lt&lr=&id=pvdqhrcezmoc&oi=fnd&pg=pr15&dq=methods+of+social+research&ots=q2rr8e1k7m&sig=ujohc0c3bnd8hnhkhsom63yszl0#v=onepage&q&f=false>>.
5. Bowman, S. (1991). *Ethical frontiers in public management*. San Francisko.
6. Bruce, W. M. (1996). *Codes of ethics and codes of conduct*. Public integrity annual, No. 1.
7. Chapman, R. A. (2002). Valstybės tarnautojų etika. Vilnius: Margi raštai.
8. Christopher, P., Bouckaert, G. (2003). *Viešojo valdymo reforma*. Algarvė.
9. Dabartinis lietuvių kablos žodynas. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-13]. Prieiga internete: <http://dz.lki.lt/search/>>.
10. Denhardt, J. V., Denhardt, R.B. (2007). *The New Public Management, Expanded Edition: Serving, not Steering*. M. E. Sharpe. New York, London.
11. Denhardt, R., Grubbs, J. (2003). *Public administration. An action orientation*. Australia, Kanada: Thompson Wadsworth.
12. Didžiulienė, R., Paliduskaitė, J. (2002). *Viešojo administravimo etikos aspektai Lietuvoje*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-02-28]. Prieiga internete: <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z1/1648-2603-2006-nr1-61.pdf>>.
13. Didžiulienė, R., Paliduskaitė, J. (2002). *Viešojo administravimo etikos aspektai Lietuvoje*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-02-28]. Prieiga internete: <http://internet.ktu.lt/lt/mokslas/zurnalai/vpa/z1/1648-2603-2006-nr1-61.pdf>>.
14. Domarkas, V. (2007). *Naujųjų viešojo administravimo raidos tendencijų kritinė analizė*. Kaunas: Technologija.
15. Etika. (2000). *Aforizmų žodynas*. Vilnius.
16. Finansų ministerijos mokymo centras. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-07] Prieiga internete: <http://www.fmmc.lt/>

17. Ganina, T. (2007). *Kaip elgtis etiškai ir suderinti privačius interesus su viešaisiais?* // Valstybės tarnybos aktualijos.
18. Guogis, A. (2010). *Naujasis viešasis valdymas*. Vilnius: MRU leidybos centras.
19. Guogis, A., Gudelis, D. (2003). *Naujosios viešosios vadybos taikymo teoriniai ir praktiniai aspektai*. ISSN 1648-2603. Nr. 4.
20. Jorgensen, B. T., Bozeman, B. (2007). *Public Values. An Inventory*. Administration and Society.
21. Juknevičienė, V. (2008). *Kintamas viešojo administravimo žmogiškųjų išteklių vaidmuo šiuolaikiniuose demokratijos vystymo procesuose*. ISSN 1648-2603.
22. Katcher, B. L. (2006). „Does Your Organization Live Up To Its Values?“. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-11] Prieiga internete: www.amanet.org.
23. Kernaghan, K. (2000). *The Post-Bureaucratic Organization and Public Service Values*¹. [Interaktyvus] [Žiūrėta 2013-01-14]. Prieiga internete: <http://62.219.84.197/data/uploads/Articles%20and%20Reports%20from%20other%20organizations/public%20administration%20values.pdf>.
24. Kooperuotos studijos. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-07] Prieiga internete: <http://www.su.lt/studijos/kooperuotos-studijos>.
25. Krupavičius, A. (2009). *Kas yra biurokratija?* Valstybės tarnybos aktualijos. Nr. 15
26. Kuzmickas, B. (2001). *Laimė, asmenybė, vertybės: monografija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras.
27. Lewis, C. (1991). *The ethics challenge in public service. A problem solving guide*. -San Francisco.
28. Lietuvos Respublikos Gyventojų turto ir pajamų deklaravimo įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 50 – 1997.
29. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33 – 1014.
30. Lietuvos Respublikos Moterų ir vyrų lygių galimybių įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 112 – 23100.
31. Lietuvos Respublikos savivaldybės kontrolės ir audito institucijos valstybės tarnautojų tarnybinės etikos kodeksas. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-14] Prieiga internete: http://vtek.c-i.lt/site.admin/scripts/scripts/editor/assets/prevencija_files/15savivaldybiu_%20kontrol_etikos_kod.doc.
32. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos 15 metų veiklos apžvalga. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-12]. Prieiga internete: <http://www.lrski.lt/files/379.pdf>.

33. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaigos reglamentas. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-12]. Prieiga internete: <http://www.lrski.lt/files/374.pdf>>.
34. Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstatymas // Valstybės žinios. 1998, Nr. 110 – 3024.
35. Lietuvos Respublikos Seimo statutas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 5 – 97.
36. Lietuvos Respublikos tarnautojų veiklos etikos taisyklės // Valstybės žinios. 2002, Nr. 968.
37. Lietuvos Respublikos Valdininkų įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr. 33.
38. Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 66 – 2130; 2002, Nr. 45 – 1708.
39. Lietuvos Respublikos Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas. (2011). [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-15]. Prieiga per internetą: < www.lrs.lt >.
40. Lietuvos Respublikos viešojo administravimo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr. 60-1945.
41. Lietuvos Respublikos vyriausiosios tarnybinės etikos komisijos įstatymas // Valstybės žinios. 2008, Nr. X-1666.
42. Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba. (2013). [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-12]. Prieiga internete: http://lms.lt/files/active/0/Diskriminavimas_moksle_del_amziaus.pdf>.
43. MacCarthaigh, M. (2008). *Public service values*. Dublin: Institute of Public Administration.
44. Minkevičius, A., Židžiūnaitė, L. (2011). *Civil Servants' Value Potential and Changes in Public Administration*. ISSN 2029-2872
45. Morkevičius, V. (2012). *Turinio analizė socialiniuose tyrimuose*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-19]. Prieiga internete: http://www.vaidasmo.lt/lt/dest/kita/2012-04-27_ktu_turinio_analize.pdf>.
46. Mozūraitė, V. (2001). *Profesinės etikos ABC bibliotekininkams: mokomoji priemonė*. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
47. Osborne, D., Gaebler, T. (1992). *Reinventing Government: How the Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector*. Reading, MA: Addison-Wesley.
48. Palidauskaitė, J. (2004). *Viešojo administravimo profesinės vertybės: vadybinė kryptis*. Organizacijų vadyba: organizaciniai tyrimai. Nr.29. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
49. Palidauskaitė, J. (2003). *Valstybės tarnautojų veiklos teisinis reglamentavimas: etinis aspektas*. Kaunas: Technologija.
50. Palidauskaitė, J. (2006). *Changes in Public Service Values: the Case of Lithuania*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-01-10]. Prieiga internete: <http://archive.minfolit.lt/arch/5501/5757.pdf>>.
51. Palidauskaitė, J. (2007). *Viešojo administravimo etika ir valstybės tarnyba // Valstybės tarnyba Lietuvoje: praeitis ir dabartis*. Vilnius: Akritas.
52. Palidauskaitė, J. (2008). *Etika valstybės tarnyboje: vadybiniai aspektai*. [Interaktyvus] [žiūrėta

- 2013-01-18]. Prieiga internete: <http://www.ktu.lt/habilitacija/palidauskaite/apzvalga%20Palidauskaite.pdf>>.
53. Palidauskaitė, J. (2008). *Value profile of public servant in the context of contemporary Lithuanian political culture*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-08]. Prieiga internete: www.ceeol.com.>.
54. Palidauskaitė, J. (2008). *Viešojo administravimo etika*. Kaunas: KTU.
55. Palidauskaitė, J. (2010). *Etikas valstybės tarnyboje: mokslinė monografija*. Kaunas: Technologija.
56. Palidauskaitė, J. (2011). *Valstybės tarnautojų etikos pagrindai*. Kaunas: Technologija.
57. Palidauskaitė, J. Value profile of Lithuanian public service. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-01-14]. Prieiga internete: <http://www.law.kuleuven.be/ifjr/integriteit/egpa/previous-egpa-conferences/milan-2006/palidauskaite.pdf>>.
58. Palidauskaitė, J., Staponienė, V. (2004). *Efektyvumo ir etikos santykis valstybės tarnyboje*. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*. Šiauliai: Šiaulių universitetas. Nr.4.
59. Petkevičienė, J. (2008). *Valstybės tarnybos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Lietuvos viešojo administravimo institutas: Vilnius.
60. Pollitt C., Bouckaert G. (2003). *Viešojo valdymo reforma: lyginamoji analizė*. Vilnius: Algarvė.
61. Pruskus, V. (2002). *Verslo etika*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-02-04]. Prieiga internete: http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Leidiniai/Litfund/Lithfund_leidiniai/verslas/Verslo%20etika%20%5BLT%5D.pdf>.
62. Pukienė, R., Stokaitė, I. (2005). *Profesinė valstybės tarnautojų etika – teorinis aspektas*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-02-04]. Prieiga internete: http://www.ebiblioteka.lt/resursai/Konferencijos/KTU_PI/KNYGA2005%20PDF/straipsniai/Socialis/Pukiene,%20Stokaite.pdf>.
63. Raipa, A. (2009). *Šiuolaikinio viešojo valdymo pokyčių kryptys ir tendencijos*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-01-29]. Prieiga internete: www.mruni.eu.pdf>.
64. Raipa, A. (2002). *Viešoji politika ir viešasis administravimas: raida, struktūra ir sąveika*. ISSN 1648-2603
65. Raipa, A. (2007). *Naujoji viešoji vadyba*. Kaunas: Technologija.
66. Raipa, A. (2011). *Socialiniai pokyčiai ir modernusis viešasis administravimas*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-01-29]. Prieiga internete: <http://www.ebiblioteka.lt/resursai/LMA/Filosofija/F-54>>.
67. Rokeach, M. *The Nature of Human Values and Value Systems*, in: Smith M.A.

68. Smalskys, V. (2010). *Viešojo administravimo modernizavimo priežastys ir tendencijos*. [Interaktyvus] [Žiūrėta 2012-12-15]. Prieiga internete: http://vddb.laba.lt/fedora/get/LT-eLABa-0001:J.04~2010~ISSN_1648-9098.N_1_17.PG_90-100/DS.002.0.01.ARTIC>.
69. Šiupšinskas, S. (2011). *Išnaudokime visas paslaugų kokybės gerinimo savivaldybėse galimybes*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-13]. Prieiga internete: http://www.mruni.eu/mru_lt_dokumentai/fakultetai/politikos_ir_vadybos_fakultetas/Konferencija_SVK/Plenerinis/Siupsinskas.pdf>.
70. Talbot, M. (2003). *Make Your Mission Statement Work Oxford*, How to Books.
71. Tarptautinių žodžių žodynas. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-01-16] Prieiga internete: <http://www.tzz.lt/r/reforma>>.
72. Terminų žodynas. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-01-05] Prieiga internete: <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/v/vertybe>>.
73. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas, 2003.
74. Trumpa, U. (2002). *“Seimo kronika”*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-08]. Prieiga internete: http://www.lrinka.lt/index.php/meniu/spaudai/straipsniai_ir_komentarai/ar_reikia_seimo_etikos_kodekso/1361>.
75. Valstybės tarnybos departamentas prie Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijos. *Apie valstybės tarnybą*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2012-12-08]. Prieiga internete: <http://www.vtd.lt/index.php?-1873912475>>.
76. Van Wart, M. (1998). *The First Step in the Reinvention Process: Assessment*. In: Berman, E., West, J., Bonczek, S.(Eds.). *The Ethics Edge*. International City/County Management Association.
77. Vasiljevienė, N. (2000). *Verslo etika ir elgesio kodeksai: filosofinės ištakos, metodologiniai pagrindai ir šiuolaikinės praktikos bruožai*. Vilniaus universitetas, Kauno humanitarinis fakultetas. Kaunas: Naujasis lankas.
78. Vasiljevienė, N. (2003). *Verslo etika ir elgesio kodeksai*. Vilnius: Ciklonas
79. Vasiljevienė, N. (2006). *Organizacijų etika. institucinės etikos vadybos sistemos*. Vilnius: Ciklonas.
80. Vienažindienė, M., Sakalas, A. *Naujoji viešoji vadyba ir žmogiškųjų išteklių vadybos kaitos tendencijos*. Kauno Technologijos Universitetas.
81. Vveinhardt, J., Gulbovaitė, E. *Asmeninių ir organizacijos vertybių kongruencija: dialogo paieškos*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-03-01]. Prieiga internete: http://vddb.library.lt/fedora/get/LT-elaba-0001:j.04~2012~issn_16488776.n_1_34.pg_167-173/ds.002.0.01.artic>.

82. Whitton, H. (2001). *Praktinė etika. Valstybės tarnautojo profesinė etika. Įvadas*. [Interaktyvus] [žiūrėta 2013-05-02]. Prieiga internete: www.stt.lt/files/mokmedziaga/...etikos.../praktine%20etika.doc>.

PRIEDAI

Asmeninės ir profesinės valstybės tarnautojo vertybės

Vertybė	Vertybės apibūdinimas
Rūpinimasis	<i>Rūpestis bendruomenės gerove tuo pačiu užtikrina ir kiekvieno jos nario gerbūvį. Galvojimas ir veikimas siekiant ne tik asmeninės, bet ir visuomenės gerovės, orientuojantis į ateitį, valdininko atveju reikštų rūpinimąsi ne tik jam priskirta sfera, bet ir bendru visuomenės gerbūviu.</i>
Geranoriškumas	<i>Tai moralinis principas, apimantis pareigą visuomenei ir nusiteikimą ją atlikti.</i>
Garbingumas	<i>Tai pastovus aukštų standartų laikymasis pirmenybę atiduodant principui, o ne interesui.</i>
Sąžiningumas	<i>Sąžiningumas sprendimuose ir veiksmuose yra visuomenės pasitikėjimo pagrindas.</i>
Atsiskaitomumas	<i>Tai visuomenės tarnautojų įsipareigojimas atsakingai veikti, išplaukiantis iš jų turimos valdžios. Šios vertybės nebūvimas dažnai veda prie korumpuoto valstybės tarnautojų elgesio.</i>
Pažado laikymasis	<i>Pažadai gali būti išsakyti ir nepasakyti viešai. Jei jis nepasakytas viešai, tai pažadas duotas pačiam sau. Imdamasis veiksmų savo profesinėje veikloje valdininkas bent jau teoriškai turi pažadėti laikytis Konstitucijos ir kitų įstatymų. Tačiau svarbesnis momentas yra pažado tesėjimas, nes tai yra pasitikėjimo pagrindas.</i>
Siekimas tobulėti	<i>Profesinė kompetencija iš kiekvieno reikalauja tobulėti, veikti kaip galima geriau, efektyviau. Darbuotojas žinantis ir gebantis taikyti naujausius mokslinius bei technologinius atradimus gali geriau vykdyti savo įsipareigojimus visuomenei ir visai valstybei.</i>
Pagarba kitiems	<i>Pagarba siejasi su tolerancija kitų žmonių, jų minčių, veiksmų aspektu. Valdininkas susidūręs su skirtingai nei jo paties politiniais, religiniais ir kitais požiūriais turinčiam asmeniui turi rodyti tą patį dėmesį ir suteikti tą pačią pagalbą nei bendraminčiui.</i>
Integralumas	<i>Tai asmens ištikimybė savo moraliniams principams nepriklausomai nuo situacijos. Nuoseklumas dėstant mintis ir jas įgyvendinant demonstruoja asmens integralumą.</i>
Ištikimybė	<i>Tai atsidavimas moraliniams principams bei vertybėms, organizacijai, bendruomenei. Jei organizacija susiduria su tam tikromis problemomis, valstybės tarnautojas turi kaip įmanoma padėti jai, užuot iš jos pasitraukęs.</i>
Atsakingas pilietiškumas	<i>Subrendęs pilietis rūpinasi ne tik asmenine, bet ir visų gerove. Jis aktyviai dalyvauja visuomenės gyvenime, veikia visuomenės naudai. Atsakomybės ir įsipareigojimų supratimas ir prisiėmimas reiškia pilietiškumą demokratinėje visuomenėje.</i>
Teisingumas	<i>Viešajame administravime teisingumas reiškia pagarbą kiekvienam piliečiui, siekimą įgyvendinti įstatymus, ginančius žmogaus teises ir laisves. Ši vertybė yra vienas iš administracijos tikslų - siekti kuo didesnio administracinio teisingumo. Administracinio teisingumo esmė užtikrinti teisingą procesą ir teisingą traktavimą (elgesį) asmenims ir organizacijoms. Administracinis teisingumas nesiekia sukurti socialinio teisingumo ar jį pakeisti, tačiau tarnauja lyg tam tikri reimai, leidžiantys numatyti administracinį sprendimą.</i>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, Bowman, 1991, p. 8

1992 – 2015 M. TEISĖS AKTŲ/DOKUMENTŲ ANALIZĖS REZULTATAI

Vertybė	Reglamentuojantys įstatymai											
	Konstitucija (1992).	Valstybės tarnybos įst. (1999).	Valstybės tarnybos įst. (2002).	Viešojo administravimo įst. (1999).	Viešojo administravimo įst. pakeitimo įst.	Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įst.	Viešųjų ir privatačių int. der.	Valstybės tarnautojų veiklos etikos statymas	Valdininkų įst. (1995).	Šiaulių r. sav. admin. Darbo tvarkos taisyklės	Vietos savivaldos įstatymas (2000).	Šiaulių r. sav. veiklos programa (2013-2015 metais).
Atsakomybė			+					+		+	+	
Atskaitomybė			+			+		+		+	+	
Bendradarbiai- mas			+			+					+	
Efektyvumas, ekonomiškumas					+	+		+				+
Garbingumas			+					+				
Nesavanaudiš- kumas		+	+			+	+	+		+		
Nešališkumas							+	+		+		
Pavyzdingumas			+					+				
Politinis neutralumas		+				+						
Lojalumas			+					+				
Sąžiningumas							+				+	
Skaidrumas		+									+	+
Tarnauti visuomenės interesui	+		+	+				+	+	+	+	
Teisingumas			+									
Viešumas						+		+			+	
Kūrybingumas						+						

TYRIME NAUDOTŲ TEISĖS AKTŲ/DOKUMENTŲ SĄRAŠAS

Teisės akto metai	Teisės akto numeris	Teisės akto pavadinimas
1992	Nr. 33 – 1014	LR Konstitucija
1995	Nr. 33	LR Valdininkų įstatymas
1999	Nr. VIII-1316	LR Valstybės tarnybos įstatymas
1999	Nr. VIII-1234	LR Viešojo administravimo įstatymas
2000	Nr. 18-431	LR viešųjų ir privačių interesų derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymas
2000	Nr. 91-2832	LR Vietos savivaldos įstatymas
2002	Nr. 45-1708	LR Valstybės tarnybos įstatymas
2002	Nr. 65-2656	LR Valstybės tarnautojų veiklos etikos taisyklės
2005	Nr. 139-5008	LR teisės gauti informaciją iš valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų įstatymas
2006	Nr. X-736	LR Viešojo administravimo įstatymo pakeitimo įstatymas
2008	Nr. 113-4290	LR Vietos savivaldos įstatymas
2011	Nr. A-1686 (8.1).	Šiaulių rajono savivaldybės Darbo tvarkos taisyklės
2011	Nr. 4-1-102	LR Valstybės tarnybos įstatymo pakeitimo įstatymo projektas
2013-2015	Nr. T-284	Šiaulių rajono savivaldybės veiklos programa